

Венеціанський купець (переклад О. Грязнова)

Вільям Шекспір

В. Шекспір

ВЕНЕЦІАНСЬКИЙ КУПЕЦЬ

Переклад Олександра Грязнова

ДІЙОВІ ОСОБИ

Д о ж В е н е ц і ї.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й, П р и н ц А р а г о н с ь к и й — женихи Порції.

А н т о н і о, венеціанський купець.

Б а с с а н і о, його друг.

С а л а н і о, С а л а р и н о, Г р а ц і а н о, С а л е р і о — друзі Антоніо і Бассаніо.

Л о р е н ц о, закоханий в Джессіку.

Ш е й л о к, багатий єврей.

Т у б а л, його друг, єврей.

Л а н ч е л о т Г о б б о, блазень, слуга Шейлока.

С т а р и й Г о б б о, батько Ланчелота.

Л е о н а р д о, слуга Бассаніо.

Б а л т а з а р, С т е ф а н о — слуги Порції.

П о р ц і я, багата спадкоємиця.

Н е р і с с а, її прислужниця.

Д ж е с с і к а, дочка Шейлока.

В е н е ц і а н с ь к і с е н а т о р и, ч л е н и с у д у, т ю р е м н и й н а г л я д а ч,
с л у г и П о р ц і ї та інші.

*Дія відбувається почасти у Венеції, почасти у Бельмонте,
маєтку Порції на материку.*

Д І Я П Е Р Ш А

Сцена перша

Венеція. Вулиця.

Входять А н т о н і о, С а л а р и н о і С а л а н і о.

А н т о н і о

Не знаю, далебі, чому сумую.

Мені це неприємно, вам також.

Та де цей сум до мене причепився,

Як виник він, яка його причина, –

Не доберу.

Безглуздий сум змінив мене настільки,

Що я себе і сам не впізнаю.

С а л а р и н о

Думками ви, напевне, в океані,

Де ваші гордовиті кораблі,

Немов купці або вельможі моря,

Захоплення загальне викликають,

Коли летять на полотняних крилах,

Обходячи дрібний торговий люд,

Що навздогін поштиво їх вітає.

С а л а н і о

Якби я так, як ви, ризикував,

Усі мої думки летіли б слідом

За кораблями. Вгору б я жбурляв

Травичку, щоб дізнатись напрям вітру,

Шукав на карті гавані і бухти

І сумував би від усіх загроз,

Що завдають товарам небезпеку.

С а л а р и н о

Якби на суп я дмухав, щоб студити,

Мене проймав би мимовільний жах

Від того, що у морі творить вітер;

Побачивши в годиннику пісок,

Не міг би не згадати про мілини,

Не уявити, як в пісок зарився

Багатий мій вітрильник, лігши набік
І похиливши мачти до води.
Святе каміння церкви нагадало б
Про небезпечні скелі, об які
Розбити можуть хвилі корабель,
Що прянощі свої розсіє в морі
І у мої шовки вдягне прибій.
Коротше: ось іще багатство ціле,
А ось – його нема. Чи міг би я
Не думати про це, не уявляти,
Не сумувати від таких думок?

Я певен, що Антоніо сумує,
Тривожачись постійно за товар.

А н т о н і о
Повірте, ні! Довірів я багатство
Не одному, на щастя, кораблю,
Не одному і морю. Мій достаток
Від виторгів щорічних не залежить.
Я не сумую від торгових справ.

С а л а р і н о
То, певне, ви закохані.

А н т о н і о
Дурниці!
С а л а р і н о
Ні? Ну, тоді вам сумно через те,
Що просто вам не весело, і тільки!
Могли б сміятись ви і говорити,
Що весело, бо суму вже нема.
Клянусь дволиким Янусом, на світі
Багато є кумедних диваків!
Один чомусь регоче, як папуга,
У відповідь на тоскний плач волинки,
А інший завжди кислий, наче оцет,
І не розтягне посмішкою рот,
Хоч би й сам Нестор жарту розсміявся.

Входять Б а с с а н і о, Л о р е н ц о і Г р а ц і а н о.

С а л а н і о

Ось родич ваш Бассаніо, а з ним
Лоренцо й Граціано. Прощайте!
На вас чекає краще товариство.

С а л а р і н о

Лишився б я, щоб звеселити вас,
Та честь і місце тим, хто вам дорожчий.

А н т о н і о

Висока вам ціна в моїх очах,
Та бачу, що на вас чекають справи,
І привід ви знайшли, щоб геть піти.

С а л а р і н о

Вітаю вас, панове!

Б а с с а н і о

Коли ж ми пожартуємо, синьйори?
Відлюдниками стали ви. Чому?

С а л а р і н о

Нехай лиш співпадуть дозвілля наші.
Саларіно і Саланіо ідуть геть.

Л о р е н ц о

(до Бассаніо)

Якщо вже ви Антоніо знайшли,
Залишимо ми вас; та не забудьте,
Що маємо обідати ми разом.

Б а с с а н і о

Так, неодмінно.

Г р а ц і а н о

Антоніо, у вас поганий вигляд.
Про благо світу зайве піклування
Змінило вас. Хто надлишком турбот
Те благо здобуває, – все втрачає.

А н т о н і о

Я світ вважаю тим, чим є він справді:

Світ – сцена, де у кожного є роль.
Моя – сумна.

Г р а ц і а н о

А я зіграю блазня:
Нехай від сміху буду весь у зморшках;
Хай краще від вина горить печінка,
Ніж серце шерхне від тяжких зітхань.
Чи личило б для жвавої людини,
Як предку мармуровому, сидіти,
Дрімати й наживати жовтяницю
Від суму і нудьги? Скажу тобі,
Антонію, відверто і з любов'ю:
Бувають люди, у яких обличчя
Вкриває плівка, мов болотну гладь.
Вони навмисне завжди непорушні,
Щоб їм загальна думка приписала
Глибокий розум, мудрість і чуття.
Вони немов говорять: "Я – оракул;
Усі мовчіть, коли віщую я!"
Антонію, таких я добре знаю,
Що мудрими здаються, бо мовчать.
Коли б заговорили, то, напевне,
Людей ввели б у мимовільний гріх:
Їх довелось би дурнями назвати. –
Але колись я ще про це скажу.
Ти ж не лови на цю приманку суму
Подібну славу – жалюгідну рибку! –
Ходімо, мій Лоренцо! – Прощавай!
Я проповідь закінчу по обіді.

Л о р е н ц о

Тож до обіду ми йдемо тим часом.
Я, певне, сам – той мовчазний мудрець:
Не дасть сказати слово Граціано.

Г р а ц і а н о

Коли б пожив зі мною пару років,
Забув би ти, як голос твій звучить.

А н т о н і о

Щоб догодити, стану балакучим.

Г р а ц і а н о

Це добре, бо мовчання скромне личить
Копченим язикам та чистим дівам.

Граціано і Лоренцо йдуть.

А н т о н і о

Де сенс в його словах?

Б а с с а н і о

Ніхто у Венеції не говорить стільки дурниць, як Граціано. Його міркування – це два зернятка пшениці, сховані у двох мірках половини. Щоб їх знайти, треба шукати цілий день, а знайдеш – побачиш, що не варто було й шукати.

А н т о н і о

Ну, добре. Обіцяли ви сьогодні
Назвати ту панянку, до якої
Паломництво задумали здійснити.

Б а с с а н і о

Ви ж знаєте, Антоніо, як сильно
Я підірвав свій статок, живучи
Розкішніше, ніж дозволяли кошти.
Не в тім біда, що жити, як раніше,
Вже неможливо. Маю я турботу,
Як з гідністю позбутися боргів,
В які мене втягнуло марнотратство.
А вам найбільше я заборгував
Грошима й дружбою. Вона мені
Надійна запорука, що сміливо
Я можу вам довірити свій план,
Як міг би я позбутись цих боргів.

А н т о н і о

Я слухаю, Бассаніо мій добрий;
Якщо це чесний план, як чесні ви,
То, запевняю вас, мій гаманець,
Мої зв'язки, я сам – до ваших послуг.

Б а с с а н і о

Коли в дитинстві я губив стрілу,
За нею вслід пускав негайно іншу

В ту ж саму ціль, та слідкував уважно,
Щоб відшукати першу. Дуже часто
Знаходив я обидві. Приклад цей
В своєму плані відтворити хочу.

Я ваш боржник. Немов хлопчисько, втратив
Усе, що ви позичили мені.
Але якщо наважитесь послати
Іще одну, за першою, стрілу,
Не сумніваюсь, що знайду обидві
І поверну вам все, або ж, принаймні,
Зостанусь лиш за першу боржником.

А н т о н і о

Ви знаєте мене. До серця друга
Шукать не варто обхідних шляхів.
Якщо б ви в нашій дружбі сумнівались,
То цим мене ви більше засмутили б,
Аніж мене зробивши жебраком.
Скажіть мені лишень, що вам потрібно
І що б я міг, по-вашому, зробити, –
І я на все готовий. Говоріть.

Б а с с а н і о

В Бельмонте є одна багата пані,
Красуня, та прекрасніша удвічі
Своєю доброчесністю. Не раз
В її очах читав я добру звістку.
Її ім'я, як у дружини Брута,
Дочки Катона, – Порція. Вона
Уславлена не менше. Світ широкий
Про це дізнався, і з усіх сторін
Вітри несуть до неї женихів.
Її волосся, руном золотим
Виблискуючи в сонячному світлі,
Бельмонте обертає на Колхиду.
І не один Язон туди пливе.
Якби я міг, Антонію, із ними
За руно це змагатися на рівних, –
То пророкує пошепки душа:
На мене там чекає перемога.

А н т о н і о

Ти знаєш, всі мої багатства – в морі.
Не маю я ні грошей, ні товарів,
Щоб їх дістать. Піди і розпитай,
Який кредит в Венеції у мене.
Я вичерпаю весь його, щоб ти
В Бельмонте міг до Порції з'явитись.
Піди, дізнайся, в кого гроші є.
Прохання не залишать без уваги:
Дадуть під мій кредит або з поваги.

Ідуть геть.

Сцена друга

Бельмонте. Кімната в домі Порції.

Входять П о р ц і я і Н е р і с с а.

П о р ц і я. Правду кажучи, Неріссо, моя маленька особа втомилась від цього великого світу.

Н е р і с с а. Так було б і тоді, мила синьйоро, якби у вас було стільки ж нещастя, як зараз щастя. Бо однаково хворіє той, що об'ївся, і той, що мучається з голоду. Тому щастя – десь посередині. Надмір скоріше доводить до сивини, ніж помірність, що забезпечує довголіття.

П о р ц і я. Чудові повчання і відмінно сказані.

Н е р і с с а. Вони були б ще кращі, якби їх виконували.

П о р ц і я. Якби робити було так само легко, як знати, що треба робити, то краплиці були б храмами, а бідні халупи – царськими палацами. Гарний той проповідник, який виконує власні настанови. Мені легше навчити двадцять людей, як треба чинити, ніж бути одною з цих двадцяти і дотримуватися своїх порад. Мозок може встановити закони для крові, але палкий норов порушує всі холодні правила. Юність, мов навіжений заєць, перескакує через пастки каліки-розсудливості. Та всі ці міркування не допоможуть мені обрати чоловіка. Якби ж то "обрати"! Я не смію ні обрати того, кого хочу, ні відмовити тому, кого не хочу, бо воля живої дочки має коритися волі померлого батька. Хіба це не жорстоко, Неріссо, що я не можу ні обрати, ні відхилити?

Н е р і с с а. Ваш батько завжди був добродісною людиною, а до таких перед смертю іноді приходять прозріння. Якщо вже він вигдав цю лотерею – три скриньки: золота, срібна і свинцева, і той, хто вгадає його думку, одержить вас, — то повірте, вгадає, певне, той, хто любить вас по-справжньому. Та скажіть: чи є у вас прихильність хоч до одного з вельможних женихів, що вже приїхали?

П о р ц і я. Назви їх, будь ласка, а я буду описувати їх тобі. За моїми описами ти зможеш робити висновки про мою прихильність.

Н е р і с с а. По-перше, принц Неаполітанський.

П о р ц і я. О, це справжній жеребець! Він говорить тільки про свою кобилу і вважає головним талантом своє уміння власноручно її кувати. Боюсь, що його шановна матінка согрішила з якимось ковалем.

Н е р і с с а. Другий – пфальцграф.

П о р ц і я. Цей тільки й робить, що супитись, ніби хоче сказати: "Не бажаєте мене, то й не треба". Найсмішніші оповідки він слухає без посмішки. Якщо вже він у молодості такий похмурий, то на старість зробиться нестерпним песимістом. Та я би швидше вийшла заміж за череп з кісткою в зубах, аніж за одного з них. Врятуй мене, Боже, від обох!

Н е р і с с а. А що ви скажете про французького вельможу, мосьє Ле-Боне?

П о р ц і я. Якщо вже його створив Бог, нехай вважається чоловіком. Справді, я знаю, що насміхатися – гріх. Але цей! Так, у нього кращий кінь, ніж у неаполітанця; а супитись він уміє краще, ніж пфальцграф. Він – усі і ніхто. Варто заспівати дрозду, він починає танцювати. Він ладен фехтувати з власною тінню. В його особі я б мала не одного, а двадцять чоловіків. Якби він нехтував мною, я б вибачила це йому, тому що, кохай він мене до нестями, я ніколи б не покохала його.

Н е р і с с а. А що ви скажете про Фоконбріджа, молодого англійського барона?

П о р ц і я. Ти знаєш, нічого не можу ні про нього, ні йому сказати, бо він мене не розуміє,

а я його теж. Латинської, французької і італійської мови він не знає, а ти можеш присягнути в суді, що я не знаю ні словечка англійською. Він – зразок порядної людини, та хто ж може розмовляти з німою фігурою? І як дивно він одягається! Я думаю, що свій камзол він купив у Італії, широченні штани – у Франції, капелюха – в Німеччині, а манери – в усіх країнах світу.

Н е р і с с а. Що ви думаєте про шотландського лорда, його сусіда?

П о р ц і я. Що в ньому є добросусідське милосердя: він отримав від англійця у позику ляпаса і поклявся, що віддасть його за першої можливості. Здається, француз був його поручителем і підписувався за нього.

Н е р і с с а. Як вам подобається молодий німець, племінник герцога Саксонського?

П о р ц і я. Він огидний вранці, коли тверезий, і ще огидніший по обіді, коли п'яний. В найкращому вигляді він трохи гірший за людину, а в найгіршому – трохи кращий за скотину. Хоч як би склалися справи, я сподіваюсь від нього спекатись.

Н е р і с с а. Та якщо він побажає брати участь у виборі і вгадає скриньку правильно, вам доведеться згодитись на шлюб із ним, або ж ви порушите волю вашого батька.

П о р ц і я. Щоб запобігти цьому, постав, будь ласка, велику склянку рейнського на іншу скриньку. І тоді – хай сам чорт буде всередині, а назовні ця спокуса, – я впевнена, німець обере її. Я піду на все, Неріссо, аби не вийти заміж за п'яницю.

Н е р і с с а. Не бійтеся, синьйоро: вам не дістанеться жоден з цих панів. Вони поділились зі мною своїм рішенням: вони мають намір роз'їхатися по домівках і більше не турбувати вас своїм сватанням, якщо вже не можна домогтися вашої руки якимось

іншим способом, крім обраного вашим батьком – за допомогою цих скриньок.

П о р ц і я. Якщо я доживу до віку Сівілли, я помру цнотливою, як Діана, якщо нікому не вдасться здобути мене, як бажав мій батько. Але я дуже рада, що ця партія женихів виявилась такою розсудливою, тому що серед них немає нікого, за ким би я щиро пожалкувала. Хай Творець їм дарує щасливу путь!

Н е р і с с а. А пам'ятаєте, синьйоро, коли ще був живий ваш батько, сюди приїздив з маркізом Монферратським один венеціанець, учений і воїн?

П о р ц і я. Так, так. Це був Бассаніо. Здається, так його звали.

Н е р і с с а. Справді, синьйоро. З усіх людей, на яких дивилися мої дурні очі, він більш за всіх вартий прекрасної синьйори.

П о р ц і я. Я добре його пам'ятаю; і думаю, що він справді вартий твоєї похвали.

Входить с л у г а.

Що скажеш? Які новини?

С л у г а. Чотири іноземці бажали б відкланятись. А, крім того, прибув гонець від п'ятого – принца Марокканського. Він сповіщає, що принц, його володар, прибуде сюди ввечері.

П о р ц і я. Якби я могла сказати цьому п'ятому "ласкаво просимо" так само охоче, як скажу тим чотирьом "прощайте", я була б рада його приїзду. Якщо він духом святий, а тілом диявол, то краще б він був моїм духовним батьком, аніж женихом. –

Іди до них, ми за тобою вслід.

Ледь з'їде гість, вже інший край воріт.

Ідуть геть.

Сцена третя

Площа у Венеції.

Входять Б а с с а н і о і Ш е й л о к.

Ш е й л о к. Три тисячі дукатів? Добре.

Б а с с а н і о. Так, синьйоре, на три місяці.

Ш е й л о к. На три місяці? Добре.

Б а с с а н і о. За мене, як я вже сказав, поручиться Антоніо.

Ш е й л о к. Антоніо поручиться за векселем? Добре.

Б а с с а н і о. Чи можете ви мені допомогти? Чи згодні зробити послугу? Можете дати мені відповідь?

Ш е й л о к. Три тисячі дукатів на три місяці і поручитель Антоніо?

Б а с с а н і о. Ваша відповідь?

Ш е й л о к. Антоніо – хороша людина.

Б а с с а н і о. Чи траплялось вам чути, щоб хтось це заперечував?

Ш е й л о к. О ні, ні, ні. Якщо я кажу, що він хороша людина, то хочу, розумієте,

сказати, що він людина з достатком. Однак, усі його кошти залежать від удачі. У нього один корабель пливе у Тріполі, другий в Індію. Крім того, я чув на Ріальто, що третій у нього зараз у Мексиці, четвертий в Англії, а решта розкидані по всьому світу. Але ж кораблі – це тільки дошки, а моряки – тільки люди. Є пацюки на суші і пацюки на морі, розбійники на суші і розбійники на морі – я кажу про піратів. А крім того небезпеки від хвиль, вітрів і скель. Та, не зважаючи на це, він людина з достатком... Три тисячі дукатів... Мабуть, вексель його взяти можна.

Б а с с а н і о. Будьте певні, що можна.

Ш е й л о к. Я хочу бути впевненим, що можна. А щоб бути впевненим, треба гарненько все обдумати. Чи можу я поговорити з Антоніо?

Б а с с а н і о. Якщо ви захочете з нами пообідати.

Ш е й л о к. Щоб нюхати свинину? Щоб їсти посудину, в яку ваш пророк-назарейнин загнав бісів? Я згоден купувати у вас і продавати вам, гуляти і говорити з вами, але не бажаю з вами ні їсти, ні пити, ні молитися. – Що нового на Ріальто? І хто це йде?

Входить А н т о н і о.

Б а с с а н і о. Ось і синьйор Антоніо.

Ш е й л о к

(на бік)

На вигляд він – цілком солодкий митар,

Хоч і противний, як християнин,

Та більше тим, що в простоті душі

Він позичає гроші безкоштовно

І цим процент занижує у нас.

Якби йому порахувати ребра,

Щоб давню ворожнечу вдовольнить!

Він зневажає мій народ священний

І на купецьких зборищах картає

Мої діла, а чесний мій бариш

Лихварством зве. Будь проклятий мій рід,

Якщо йому пробачу!

Б а с с а н і о

Ну, то як же?

Ш е й л о к

Прикинувши по пам'яті готівку,

Я бачу, що три тисячі дукатів

Мені для вас ніяк не нашкребти.

Ну, що ж? Тоді Тубал, одноплемінник,

Мені тут допоможе. Та заждіть!

На строк який бажаєте ви взяти

Цю позику? – Вітаю вас, синьйоре!

Ми щойно говорили тут про вас.

А н т о н і о

Я не даю і не беру у борг,
Бо взагалі не схвалюю лихварства.
Але оскільки друзі потрібні
Для справи гроші, правила свої
Порушу я.
(до Бассаніо)
Він знає, скільки треба?

Ш е й л о к

Так, він казав. Три тисячі дукатів.

А н т о н і о

І строком на три місяці.

Ш е й л о к

Забув. –
Ви, справді, на три місяці казали. –
А поручитель – ви. Подумать треба...
Казали ви, що гроші під процент
Ніколи не давали і не брали?

А н т о н і о

Ніколи, так.

Ш е й л о к

Коли овець Лавана
Іаков пас (святотому Аврааму –
Так влаштувала матінка премудро –
Він третім був наступником), то він...

А н т о н і о

До чого ти ведеш? Він брав проценти?

Ш е й л о к

Проценти? Ні. Не те, що називають
Процентами. Мудріше він зробив.
Лаван йому віддати обіцявся
За працю в нагороду всіх ягнят,
Що вродяться плямисті чи строкаті.

Тож восени, коли пора прийшла
Вести овець до баранів на злучку,
Щоб почалась розмноження робота
В отарі кучерявій, цей хитрун
Гілок нарізав, обідравши кору
Плямистими узорами, і ставив
Перед вівцею їх у мить зачаття.
Зачавши так, вони дали приплід
Строкатий; все Іакову дісталось.
Ось до прибутку шлях благословенний...
Благословен неукрадений бариш!

А н т о н і о

Лиш випадок Іакову поміг,
Від нього не залежало нічого.
Так Бог нагородив його за труд.
Ця розповідь, щоб виправдать проценти?
Чи ваші гроші – барани і вівці?

Ш е й л о к

Не знаю. Я даю їм розмножатись.
Та слухайте...

А н т о н і о

Бассанію, зазнач:
І чорт послатись може на Писання.
Священні промовляючи слова,
Він злодієм усміхненим здається
Чи плодом з серцевиною гнилою.
О, як підступність гарно вигляда!

Ш е й л о к

Три тисячі – це чималенька сума!
Три місяці... А скільки ж це річних?

А н т о н і о

Ну, Шейлоку! Чи ти нас зобов'яжеш?

Ш е й л о к

Синьйоре, ви нерідко на Ріальто
Мене ганьбили гнівно й дорікали

І золотом моїм, і баришем.
А я терпляче знизував плечима:
Терпіння – доля нашого народу.
Мене ви називали злісним псом,
Плювали ви на мій каптан жидівський,
І все за те, що маю я прибутки
З мого добра. Хай так. Чому ж тепер
Я став потрібний вам? Ось ви з'явилися
І кажете: "Ну, Шейлоку, давай!
Позич у борг, бо нам потрібні гроші".
Вам, що мені плювали у обличчя
І від порога гнали, наче пса,
Вам знадобилися гроші! Що сказати?
"Де ж гроші у собак? Як може пес
Надати в борг три тисячі дукатів?"
Чи низько уклонившись вам, як раб,
Повинен я із трепетом покірним
Пробелькотіти: "Добрий мій синьйоре!
На мене ви у середу плювали,
А днями стусана мені дали.
За ласку цю я вам позичу гроші"?

А н т о н і о

Дивись, не пригостив би я тебе
І лайкою, й плювком, і стусанами!
Як хочеш дати гроші, то давай
Їх не як друзям. Не шукає дружба
Приплоду від безплідного металу.
Дай гроші, як заклтим ворогам.
Тоді за неповернення ти зможеш
Стягнути їх спокійно через суд.

Ш е й л о к

Навіщо почали гарячкувати?
Бажав я другом стати вам; знайти
Прихильність вашу і ганьбу забути,
Якою ви мене затаврували;
Допомогти, не взявши ні гроша.
Ви й слухати не хочете! А я
По доброті своїй кажу це щиро.

Б а с с а н і о

По доброті?

Ш е й л о к

І я це доведу:

Ходімо до нотаріуса разом.

Завіriamo ми вексель і умову,

Як жарт: якщо не сплатите мені

В такий-то день таку-то суму боргу,

Я маю право вирізати з вас

Фунт м'яса, де я тільки побажаю.

А н т о н і о

Я згоден! По руках! Я підпишусь

І всім скажу, що жид був дуже добрим.

Б а с с а н і о

Ні, векселя такого не давайте!

Хай краще я зостанусь у нужді.

А н т о н і о

Не бійся, друже, сплати не прострочу.

В найближчі місяці – хоча б за місяць

До строку – я отримати повинен

Разів у десять більше, ніж борг.

Ш е й л о к

О Аврааме! Ось як християни

Научені жорстокістю своєю

Підозрювати інших! Посудіть:

Якщо би він прострочив термін сплати,

Яка мені від неустойки користь?

Таж фунт людського м'яса – не товар.

Дешевший він і не такий корисний,

Як від бика, барана чи козла.

Зробити просто послугу вам хочу.

Як згідні – добре, ні – то прощайте.

Образою за дружбу не платіть.

А н т о н і о

Так, Шейлоку, я вексель підпишу.

Ш е й л о к

Ідіть же до нотаріуса зараз,
Хай заготує вексель жартівливий.
А я піду збирати вам дукати
Та зазирну в свій дім, який лишив
Під наглядом недбалого слуги,
І дуже скоро повернусь до вас.

А н т о н і о

Поквапся, добрий жиде.
Шейлок іде геть.
Він, можливо,
Похреститься? Щось надто добрим став.

Б а с с а н і о

Боюсь я добрих слів і підлих справ.

А н т о н і о

Ходімо. Не страшись такого кроку:
Я суден жду за тридцять днів до строку.

Ідуть геть.

ДІЯ ДРУГА

Сцена перша

Бельмонте. Кімната в домі Порції.
Входять п р и н ц М а р о к к а н с ь к и й з почтом,
П о р ц і я, Н е р і с с а та інші слуги.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й
Не зневажай мене за чорну шкіру:
Завдячую лівреєю своєю
Я сонцю, із яким в сусідстві зріс.
Хай прийде красень з півночі, із краю,
Де найбільші люди, сніг і лід.
Надріжемо обоє нашу шкіру –
Побачиш ти, де червоніша кров.
Синьйоро, вигляд мій лякав хоробрих,
Та, я клянусь тобі своїм коханням,

Приваблював до себе кращих дів
В моїй країні. Колір мій змінити
Погодився б я тільки задля того,
Щоб покохати ти мене змогла.

П о р ц і я

Керуюсь я у виборі не тільки
Порадою чужих очей дівочих.
До того ж доля, наче лотерея,
Обрати добровільно не дає.
Якби не наказав покійний батько,
Щоб стала я дружиною тому,
Хто правильно обрати зможе скриньку,
То на любов мою, хоробрий принце,
Могли б претендувати ви, як всі.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й

Спасибі і за це! Веди ж скоріше
Мене до скриньок випробувать щастя.
Клянусь цією шаблею, якою
Убитий Софі і персидський принц,
Що переміг в трьох битвах Сулеймана,
Я витримав би найгрізніший зір,
В бою із найхоробрішим я б встояв,
Я вирвав би у матки ведмежат
І посміявся б над голодним левом, –
Щоб стала ти моєю. Та, на жаль,
Коли у кості грає Геркулес
З рабом своїм Ліхасом, то удача
Руці слабкішій може посприяти,
І переможе недостойний раб.
Так можу я, довірившись Фортуні,
Те втратити, що виграє менш гідний,
І від скорботи вмерти.

П о р ц і я

Вільні ви

Відмовитися зовсім обирати,
Або раніше присягніть мені,
Що, помилившись, іншої дружини
Шукати вже не будете ніколи.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й
На все я згоден. Скриньки де? Ведіть.

П о р ц і я
Спочатку в храм. А по обіді вибір.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й
Ну, що ж? Хай доля вирішить моя,
Щасливий чи нещасний буду я.

Ідуть геть.

Сцена друга

Венеція. Вулиця.
Входить Л а н ч е л о т.

Л а н ч е л о т. Звичайно, совість мене замучає, якщо я втечу від цього жида, мого хазяїна. Диявол мене переслідує, спокушає, каже мені: "Гоббо, Ланчелоте Гоббо", або: "Добрий Ланчелоте", або: "Добрий Ланчелоте Гоббо, бери ноги в руки і накивай п'ятами, тікай звідси!" А совість каже: "Ні, чекай, чесний Ланчелоте, чекай, чесний Гоббо", або: "Найчесніший Ланчелоте, не тікай, жени від себе ці думки". Ну, а диявол дуже рішучий і радить мені збирати пожитки. "Вперед, - він каже, - давай ходу!" "Наберись духу, заради бога, - каже диявол, - і біжи". А совість, повиснувши у мого духу на шії, мудро говорить: "Мій чесний друже Ланчелоте, адже ти син чесного батька..." — чи, скоріше, син чесної матері, тому що, кажучи правду, батько мій дещо... як би це висловитись... чимось тхнув... був у нього якийсь запашок... — ось і шепоче совість: "Ні з місця, Ланчелоте!" — "Біжи!" — шепоче диявол. "Ні з місця!" — шепоче совість. "Совісте, - кажу я, - твоя порада добра". — "Дияволе, - кажу я, - і твоя порада добра". Якщо слухатися совісті, треба мені лишатися у жида, мого хазяїна, а він - пробач мені, господи! - сам подібний до диявола. А щоб втекти від жида, доведеться слухатись диявола. Але і жид - втілення диявола. По совісті кажучи, совість моя - паскудна совість, якщо радить мені лишитися у жида. Порада диявола більш дружня. І я таки втечу, дияволе; мої п'яти до твоїх послуг.

Входить с т а р и й Г о б б о з кошиком.

Г о б б о. Молодий синьйоре, скажіть, будь ласка, як пройти до синьйора жида?

Л а н ч е л о т (на бік). Та це ж мій підсліпуватий батько! Він не впізнає мене. Утну з ним якийсь жарт.

Г о б б о. Шановний синьйоре, зробіть милість: вкажіть мені дорогу до синьйора жида.

Л а н ч е л о т. На першому повороті поверніть праворуч, а на найближчому - ліворуч. Та дивіться ж, на першому найближчому повороті не ідіть ні праворуч, ні ліворуч, а

вниз і навскоси до будинку жида.

Г о б б о. Святі угодники! Важко буде знайти правильний шлях. Ви не можете сказати мені: такий собі Ланчелот, що живе у жида, справді живе у нього чи ні?

Л а н ч е л о т. Ви кажете про молодого синьйора Ланчелота? (На бік.) Увага! Зараз почнеться. – Ви кажете про молодого синьйора Ланчелота?

Г о б б о. Який там синьйор, ваша милість? Син бідняка! Батько його, до речі, – чесний та дуже бідний чоловік, хоч, хвалити бога, здоровий.

Л а н ч е л о т. Ну, хоч би хто був його батько, ми говоримо про молодого синьйора Ланчелота?

Г о б б о. Просто Ланчелота, синьйоре.

Л а н ч е л о т. Я прошу вас, старче, тобто благаю вас відповісти мені: ви кажете про молодого синьйора Ланчелота?

Г о б б о. Про Ланчелота, з дозволу вашої милості.

Л а н ч е л о т. Отже, про синьйора Ланчелота. Не говоримо про синьйора Ланчелота, оскільки цей молодий синьйор (з волі долі чи Фатуму і всяких учених речей, як-от, трьох сестер Парок та інших галузей науки) цілковито сконав або, кажучи простіше, відійшов у кращий світ.

Г о б б о. Врятуй, Боже! Адже хлопчик був справжнім посохом моєї старості, моєю опорою!

Л а н ч е л о т. Невже я схожий на палку чи на балку, на ціпок чи на підпорку? Ви мене не впізнаєте, батьку?

Г о б б о. О, ні! Я вас не знаю, молодий синьйоре. Але скажіть мені правду: мій хлопчик, царство йому небесне, живий чи помер?

Л а н ч е л о т. Невже ви не впізнаєте мене, батьку?

Г о б б о. Ох, горе, я вже майже сліпий; не впізнаю вас.

Л а н ч е л о т. Правду кажучи, якби ваші очі були в порядку, ви б і тоді не впізнали мене. Дуже вже розумним батьком треба бути, щоб пізнати власну дитину. Добре, старче. Я вам все розкажу про вашого сина. (Стає навколішки спиною до батька.) Благослови мене. Правда повинна відкритися, бо вбивство неможливо приховати. Хто чий син, це приховати можна, та правда врешті-решт вийде назовні.

Г о б б о. Встаньте, синьйоре, встаньте. Я впевнений, що ви не мій син Ланчелот.

Л а н ч е л о т. Киньмо дуріти; благослови мене. Я, Ланчелот, був твоїм хлопчиком, лишився твоїм сином і буду завжди твоєю дитиною.

Г о б б о. Не можу повірити, що ви мій син.

Л а н ч е л о т. Не знаю, що мені думати про це, але я – Ланчелот, слуга жида і впевнений, що твоя дружина Маргарита – моя мати.

Г о б б о. Так, її ім'я Маргарита, справді... Готовий присягнути: якщо ти Ланчелот, то ти плоть і кров моя. (Хапає його за кучері, що звисають на спину.) Господи! Яку ти бороду відпустив! Та в тебе на підборідді більше волосся, ніж у мого коня Доббіна в хвості.

Л а н ч е л о т (встає). Певне, хвіст у Доббіна став коротшим. Коли я бачив його востаннє, у нього в хвості було більше волосся, ніж в мене на обличчі.

Г о б б о. Господи, як ти змінився! Чи у згоді ти з своїм хазяїном? Я йому подарунок приніс. Як тобі в нього живеться?

Л а н ч е л о т. Нічого, добре. Та тільки я вирішив від нього втекти і не заспокоюсь доти, доки не пробіжу пристойної відстані. Хазяїн мій справжній жидюга. Йому — подарунок? Подаруй йому мотузку, щоб він повісився! Я у нього на службі з голодудохну. У мене можна всі пальці по ребрам порахувати. Я радий, батьку, що ти прийшов. Віддай краще свій подарунок синьйору Бассаніо. Які він, кажуть, чудові лівреї замовляє для своїх слуг! Якщо я не поступлю до нього на службу, то втечу на край світу. – Ось рідкісна удача! Він сам сюди іде. До нього, батьку! Щоб мені бути жидом, якщо я залишусь у жида служити!

Входить Б а с с а н і о з Л е о н а р д о та іншими слугами.

Б а с с а н і о. Це ви можете зробити. Але поспішайте, щоб вечеря була готова не пізніше п'ятої. Відішліть ці листи, віддайте лівреї у роботу і попросіть Граціано прийти до мене.

Один із слуг іде.

Л а н ч е л о т. Звернись до нього, батьку.

Г о б б о. Благослови господь вашу милість!

Б а с с а н і о. Дуже вдячний. Тобі щось потрібно від мене?

Г о б б о. Ось, синьйоре, син мій, бідний хлопець...

Л а н ч е л о т. Не бідний хлопець, синьйоре, а слуга багатого жида, який хотів би... як це пояснить мій батько...

Г о б б о. Він, синьйоре, як кажуть, спить і бачить...

Л а н ч е л о т. Коротше кажучи, я служу у жида, а бажано мені, як вам пояснить мій батько...

Г о б б о. З вашого дозволу, синьйоре, вони з хазяїном живуть, як кіт із собакою.

Л а н ч е л о т. Одним словом, правда в тому, що жид мене всіляко гнобить, а це і змушує мене, як мій батько, стара людина, з божою поміччю зараз викладе...

Г о б б о. Тут ось у кошику в мене страва з голубів; наслідуюсь запропонувати її вашій милості, а просьба моя в тому, щоб...

Л а н ч е л о т. Щоб не витратити слів дарма, ця просьба стосується мене, як ваша милість почує від цього чесного старика, який, як я вже сказав, хоч і старий, і бідний, а все ж таки мій батько.

Б а с с а н і о. Говоріть хто-небудь один. Що вам потрібно?

Л а н ч е л о т. Служити у вас, синьйоре.

Г о б б о. Ось і весь дефект нашої просьби!

Б а с с а н і о

Тебе я знаю і узяти згоден.

Від Шейлока, хазяїна твого,

Я чув про тебе нині. Ти одержиш,

Без сумніву, підвищення примарне:

Залишиш дім багатого єврея,

Щоб послужить синьйору – бідняку.

Л а н ч е л о т. Стара приказка добре поділилася між моїм хазяїном Шейлоком і вами, синьйоре: у вас – божя благодать, а в нього – гроші.

Б а с с а н і о

Сказав ти добре. Ну, ідіть обоє.

З господарем прощайся попереднім

І в дім приходь до мене.

(до слуг)

Підберіть

Йому ліврею кращу, ніж у інших.

Л а н ч е л о т. Ходімо, батьку. – А, так я не вмію знайти собі службу? Так в мене у роті немає язика? (Дивиться на свою долоню.) Навряд, чи знайдеться у всій Італії щасливіша долоня. Готовий покласти її на Біблію для присяги, що на мене чекає удача. Ви погляньте на лінію життя: скільки жінок! П'ятнадцять жінок – дурниці. Одинадцять вдів і дев'ять дівиць – чи багато це для чоловіка? А крім того, тричі врятуюсь від утоплення, та ще позбудусь смертельної небезпеки на краю перини. Це означає – дешево відкупитися. Ну, якщо Фортуна – жінка, то вона добра бабонька в таких справах. Ходімо, батьку. Я миттєво розпрощаюсь із жидом. (Іде разом зі старим Гоббо.)

Б а с с а н і о

То ти займись цим, друже Леонардо.

Коли закупиш і влаштуєш все,

Повернешся. Я нині пригощаю

Найближчих друзів. Поспішай! Іди.

Л е о н а р д о

Все виконаю старанно, синьйоре.

Входить Г р а ц і а н о.

Г р а ц і а н о

Де ваш господар?

Л е о н а р д о

Он він, доганяйте.

(Іде геть.)

Г р а ц і а н о

Бассанію, чекайте!..

Б а с с а н і о

Граціано!

Г р а ц і а н о

Прохання маю...

Б а с с а н і о

Згоден я на все.

Г р а ц і а н о

Не відмовляй, Бассанію, мені:

Повинен я поїхати в Бельмонте.

Б а с с а н і о

Повинен? Ну, то їдьмо! Тільки слухай:

Різкий ти і нестриманий у мові.

Тобі це личить, і в очах знайомих

Це зовсім, Граціано, не порок.

Та де тебе не знають, там ти можеш

Зухвалим здатись. Тож прошу тебе

Холодні краплі скромності пролити

На свій завзятий норов, бо мені

Зашкодить може дика поведінка,

І всі надії перекреслиш ти.

Г р а ц і а н о

Бассанію, якщо я там не буду

Поштивим, скромним, стриманим і скрізь

Носити молитовник, і зітхати

Під час передобідньої молитви:

"Амінь", прикривши очі капелюхом,

Якщо не буду ревно, як ханжа,

Дотримуватись приписів і правил

Пристойності, бабусі на догоду, -

Ніколи більше ти мені не вір.

Б а с с а н і о

Побачимо, як вийде це у тебе.

Г р а ц і а н о

Та ніч оцю прошу не рахувати,

Мене по ній, будь ласка, не суди.

Б а с с а н і о

Звичайно, ні! Було б це дуже прикро.

Просив би жартівливо одягнутись

І звеселяти друзів цілу ніч!
Та я ще маю справи. Прощавай же.

Г р а ц і а н о
А я знайду Лоренцо і всіх інших,
Щоб на вечерю разом надійти.

Ідуть геть.

Сцена третя

Там же. Кімната в домі Шейлока.
Входять Д ж е с с і к а і Л а н ч е л о т.

Д ж е с с і к а
Жалкую я, що ти ідеш від батька.
Наш дім – це пекло, ти ж – веселий чорт,
Що часом розважав його нудоту.
Щасти тобі! Візьми собі дукат:
Побачиш у господаря нового
Сьогодні за вечерю Лоренцо, –
Віддай таємно ось цього листа.
Прощай. Не треба щоб мене з тобою
Побачив батько мій.

Л а н ч е л о т. Бувай здорова! Сльози засліпили мій язик, прекрасна язичнице! Якщо якийсь християнин не піде на шахрайство, щоб тільки здобути тебе, чарівна жидівко, я відчуватиму себе обдуреним. Бувай здорова! Ці дурні сльози підмочують мій мужній дух. Прощавай! (Іде геть.)

Д ж е с с і к а
Ходи здоровий, друже Ланчелоте!
Я добре усвідомлюю тепер,
Який це гріх – соромитися батька!
Та лиш по крові я йому дочка,
А не за духом. Побажай, Лоренцо, –
Я вихрещусь охоче, далебі,
І стану я дружиною тобі.

Іде геть.

Сцена четверта

Там же. Вулиця.
Входять Г р а ц і а н о, Л о р е н ц о,
С а л е р і н о і С а л а н і о.

Л о р е н ц о
Ми втечемо з вечері непомітно,
Щоб одягнути маски й повернутись.
Десь за годину встигнемо назад.

Г р а ц і а н о
Але ж у нас іще не все готове.

С а л а р і н о
Не замовляли ми факелonosців.

С а л а н і о
Робити це абияк не годиться,
Тоді вже краще зовсім не робить.

Л о р е н ц о
Тепер четверта. Все владнати можна
За дві години.
Входить Л а н ч е л о т з листом.
Друже, з чим прийшов?

Л а н ч е л о т. Якщо ви захочете відкрити цього листа, то дізнаєтесь про зміст. (Дає йому листа.)

Л о р е н ц о
Я знаю руку. Дивна ця рука –
Біліша за папір, який списала!

Г р а ц і а н о
Б'юсь об заклад, що це любовний лист.

Л а н ч е л о т. Я піду з вашого дозволу, синьйоре.

Л о р е н ц о. Куди ти підеш?

Л а н ч е л о т. Піду, синьйоре, запрошувати мого колишнього господаря-жида вечеряти у нового господаря-християнина.

Л о р е н ц о
На ось, візьми.

(Дає йому монету.)

І Джессіці чарівній

Скажи таємно, що прийду. Біжи.

Ланчелот іде геть.

Пішли до маскараду готуватись.

Факелonosця я уже знайшов.

С а л а р і н о

Ну що ж, іду негайно; я готовий.

С а л а н і о

Біжу і я.

Л о р е н ц о

Тоді у Граціано

Ми за годину стрінемось усі.

С а л а р і н о

Не запізнюсь.

Саларіно і Саланіо ідуть геть.

Г р а ц і а н о

Від Джессіки цей лист?

Л о р е н ц о

Тобі відкриюсь я. Вона готова

Втекти зі мною у костюмі пажу,

Забравши всі коштовності свої.

Так, жид, можливо, попаде на небо

За те, що має він таку дочку.

А їй перепинити шлях посміє

Зла доля лиш під приводом таким,

Що цей огидний жид для неї – батько.

Ось, прочитаєш на ходу листа.

Мені факелonosцем буде мила.

Ідуть геть.

Сцена п'ята

Там же. Перед домом Шейлока.

Входять Ш е й л о к і Л а н ч е л о т.

Ш е й л о к

Побачиш сам. Ти скоро зрозумієш

Різницю між Бассаніо і мною. –

Гей, Джессіко! – Не будеш жерти так,

Як в Шейлока... – Гей, Джессіко! – Не будеш

Хропіти цілий день і рвати одяг. –

Гей, Джессіко, озвися! Де ж вона?

Л а н ч е л о т

Гей, Джессіко!

Ш е й л о к

Я не просив кричати.

Л а н ч е л о т. Ваша милість завжди мене лаяли, що я нічого не здогадаюсь зробити,
поки

мене не попросять.

Входить Д ж е с с і к а.

Д ж е с с і к а

Ви кликали мене? Що ви хотіли?

Ш е й л о к

Запрошений я нині на вечерю.

Візьми ключі. – Не знаю, – чи іти?

Не дружба кличе – лестощі скоріше.

Та я піду з ненависті, щоб їсти:

Хай платить марнотрат-християнин. –

А ти, моє дитя, слідкуй за домом. –

Чи не піти? Загрожує нещастя:

Всю ніч мішки з дукатами верзлись.

Л а н ч е л о т. Зробіть ласку, синьйоре, прийдіть; мій молодий господар сподівається на
вашу немилість.

Ш е й л о к. Як і я на його.

Л а н ч е л о т. Там ціла змова; я не кажу, що буде маскарад, та побачите, що недарма в
мене у чистий понеділок ішла кров носом о шостій ранку, – а це був саме той день, що
чотири роки тому припав на покаянну середу.

Ш е й л о к

Як, маскарад? Ну, Джессіко, послухай:

Замкнися міцно! Вчувши барабан

Або огидний писк кривої флейти,

Не смій на вікна лізти і не здумай

На пики розмальовані дивитись
Безмозких християн! Позатикай
Всі вуха у будинку, тобто вікна,
Щоб шум порожніх дурущів не зміг
Проникнути в мій дім. Жезлом клянуся
Іакова – мені не до бенкетів!
Та я піду. – А ти іди вперед!
Скажи – прийду.

Л а н ч е л о т
Уже біжу, синьйоре! –
Ти, Джессіко, таки дивись у вікна,
Бо християнин пройде там –
Найкращий приз твоїм очам.
(Іде геть.)
Ш е й л о к
Що бреше дурень з племені Агарі?

Д ж е с с і к а
Сказав мені "прощайте", більш нічого.

Ш е й л о к
Не злий ледащо, тільки ненажера.
В роботі, наче равлик. Спить, мов кіт.
У вулику мені не треба трутнів.
Тож без жалю я поступився ним:
Хай допоможе іншому синьйору
Спустошити дірявий гаманець.
Ну, дочко, йди додому! Я, можливо,
Невдовзі повернуся. Все зроби,
Як я сказав. Замкни надійно двері.
Бог береже того, хто бережеться –
Вся мудрість наша з приказок береться.
(Іде геть.)
Д ж е с с і к а
Прощай! Розстатись мушу нашвидку.
Я батька втрачу, ти – свою дочку.
(Іде геть.)

Сцена шоста

Там же.

Входять Г р а ц і а н о і С а л а р і н о в масках.

Г р а ц і а н о

Тут, під дашком, просив Лоренцо ждати.

С а л а р і н о

Спізнився він.

Г р а ц і а н о

Це дивно, бо завжди

Закохані єднатись поспішають.

С а л а р і н о

О, голуби Венери в десять раз

Летять скоріш скріпить союз любові,

Ніж зберегти вже скріплений союз.

Г р а ц і а н о.

Це справді так. Бо хто ж встає від столу

З таким же апетитом, як сідав?

І де той кінь, щоб у зворотню путь

Рушав із нерозтраченим завзяттям?

Солодше нам бажати й домагатись,

Ніж чимось володіти врешті-решт.

Як схожий корабель на юнака,

Коли, весь в прапорах, виходить з порту,

Ласкаво гнаний подихами вітру!

Як згодом схожий він із блудним сином,

Коли за рік вертається у порт,

Пошарпаний, оброслий і зім'ятий,

З вітрилами, розідраними вщент!

Входить Л о р е н ц о.

С а л а р і н о

Ось і Лоренцо. Трішечки помовч.

Л о р е н ц о

Прошу, не лайте, друзі, за затримку:

У всьому винні невідкладні справи.

Коли і ви захочете украсти

Собі дружину, буду ждати вас.

Сюди! Живе тут жид, мій тесть. – Гей! Хто там?

У вікні з'являється Д ж е с с і к а в чоловічому одязі.

Д ж е с с і к а

Хто ви? Мені для певності скажіть,

Хоч присягнусь, що голос ваш знайомий.

Л о р е н ц о

Це я, Лоренцо, я, твоя любов!

Д ж е с с і к а

Лоренцо – так; моя любов – звичайно.

Кого ж іще я так люблю? Кому ж,

Як не Лоренцо, знати, чи його я?

Л о р е н ц о

Найкраще знаєш ти і знає Бог.

Д ж е с с і к а

Лови цю скриньку. Варто потрудитись.

Я рада, що в пітьмі мене не видно, –

Так я соромлюсь одягу свого.

Але ж любов сліпа, і той, хто любить,

Не бачить сам своїх безумних дій;

А то почервонів би й Купідон,

Коли б мене він хлопчиком побачив.

Л о р е н ц о

Для мене будеш ти факелonosцем.

Д ж е с с і к а

Мені самій освітлювать свій сором?

Він і без того очевидний всім.

Мене усі побачать, а потрібно

Ховатись якнайкраще.

Л о р е н ц о

Ти укрита

Цілком надійно одягом хлопчачим.

Але ж виходь!

Вже скоро й ніч збереться утікати.

Чекає нас Бассаніо давно.

Д ж е с с і к а

Я все замкну, позолочу себе
Дукатами і вниз до вас спущуся.
(Зникає.)

Г р а ц і а н о

Готовий присягнутися, – вона
Язичниця, а зовсім не жидівка.

Л о р е н ц о

Хай згину я, та я її люблю!
Вона розумна, як мені здається,
Прекрасна, як не бреше погляд мій,
І вірна, як її доводять вчинки.
Така ж розумна, вірна і прекрасна
Хай буде відтепер моя любов!
Входить Д ж е с с і к а.
Це ти? Пора вертатися назад:
Давно на нас чекає маскарад.
(Іде геть разом з Джессікою і Саларіно.)
Входить А н т о н і о.

А н т о н і о

Хто тут?

Г р а ц і а н о

Синьйор Антоніо!

А н т о н і о

Фу, сором!
Де ви усі поділись, Граціано?
Вже пізній час. Давно чекають друзі.
Скасовані вечеря й маскарад:
Задув попутний вітер. Поспішає
Бассаніо за щастям у Бельмонте.
Я двадцять слуг послав шукати вас.

Г р а ц і а н о

Прекрасну звістку сповіщаєш ти:
Вже нині під вітрилами пливти!

Ідуть геть.

Сцена сьома

Бельмонте. Кімната в домі Порції.

Рогова музика.

Входять П о р ц і я, п р и н ц М а р о к к а н с ь к и й та почет.

П о р ц і я

Завісу відслоніть, відкрийте скриньки. –

Мій благородний принце, вибір – ваш.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й

Ось перша, золота, що має напис:

"Одержиж те, чого усі бажають".

Ось друга, срібна, з написом таким:

"Одержиж те, чого ти справді вартий".

Свинцева, третя, заявляє так:

"Все віддаси, що мав, мене обравши".

Та як дізнаюсь я, що вибір вірний?

П о р ц і я

В одній із скриньок – мій портрет. Мене

Одержите до нього на додачу.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й

Хай божество якесь мені допоможе!

Ще прочитаю написи на скриньках.

Що, справді, обіцяє цей свинець?

"Все віддаси, що мав, мене обравши".

Все втратити я можу, ризикнувши, –

Загрожує ця скринька. І за що?

Хто ризикує, хоче сподіватись

На вигоду велику. Розум наш

Не може сплутать золото зі шлаком.

Не ризикну нічим я за свинець!

Що каже срібло з кольором дівоцтва?

"Одержиж те, чого ти справді вартий".

Чого я вартий? Принце, зачекай!

Себе ти зваж відверто на долоні:

Чи вартий ти прекрасної синьйори?

Та сумніви у цінності своїй –

То прояви непевності й безсилля...

Чого я вартий? Вартий я її
І родом, і багатством, і красою,
І вихованням навіть. Та найбільше
Її я вартий силою кохання!
Можливо, це обрати без вагань?
На золоті ще напис прочитаю:
"Одержим ти, чого усі бажають".
Її, звичайно! Всі її бажають,
З'їжджаються з усіх кінців землі,
Немов на поклоніння до святині.
В проїжджій шлях перетворили принци
Пустелі аравійської піски
І простори Гірканії безлюдні.
І царство хвиль, чиї вуста пихаті
Плюють у небо, вже не перепона
Для чужоземців. Море, як струмок,
Перепливають, щоб її побачить.
Її портрет лежить в одній із скриньок.
Невже в свинцевій? Думати таке –
Це богохульство. Ні! Було б жорстоко
Її в труні свинцевій поховать.
То, може, замурована у сріблі,
Що золота дешевше в десять раз?
Гріх думати таке: хто бачив перли
В оправі, гіршій золота? Монета
Є в Англії: там вирізьблений ангел
На золоті. Та тільки зовні він,
А тут він усередині, мій ангел,
На золотому ложі. – Дайте ключ.
Закрита міцно скринька. Вибрав я.
Тепер, що доля вирішить моя?

П о р ц і я

Ось ключ... Якщо ви знайдете портрет, –
Я ваша.

П р и н ц М а р о к к а н с ь к и й
(відмикає золоту скриньку)

Смерть і пекло! Тут скелет,
Вірніше, череп. В дірці замість ока
Якийсь папір. Що скаже він мені?
(Читає.)

"Не все те злото, що блищить", —
Так мудра приказка звучить.
Та, щоб те злото не лічить,
Себе не можемо привчить,
Хоч древня істина гірчить:
В нужді чи в золоті спочить —
Черві однаково точить.
Якби твій розум зрілим був,
То ти б цю істину збагнув
І щастя в себе не украв.
Прощай, ти сам свій шлях обрав".
Обрав, і прахом все пішло.
Настав мороз! Прощай, тепло!
(до Порції)
Не буду я продовжувати муку,
Та з гідністю я витерплю розлуку.
(Іде геть.)
П о р ц і я
Ну, здихалися! Цур, такій красі!
Якби так влучно обирали всі.
(Іде геть.)

Сцена восьма

Венеція. Вулиця.
Входять С а л а р і н о і С а л а н і о.

С а л а р і н о
Я бачив, як Бассаніо відплив,
А з ним і Граціано. Та Лоренцо,
Я впевнений, із ними не було.

С а л а н і о
Жид криками підняв з постелі дожа,
Щоб разом обшукати корабель.

С а л а р і н о
Він запізнився: корабель відчалив.
Та дожа сповістили, що Лоренцо
Із Джессікою разом у гондолі
Пізніше був помічений вночі.

Антоніо також завірив дожа,
Що пари не було на кораблі.

С а л а н і о

Не бачив я подібного шаленства,
З яким волав на ціле місто жид:
"Моя дочка втекла! Мої дукати!
Втекла із християнином дочка!
О, де мої дукати? Де закон?
Де правосуддя? Вкрадено у мене
Мішок дукатів! Більше: два мішки
З подвійними дукатами! І скриньку
З алмазами! Украла все дочка!
Знайдіть її, спіймайте! Варта! Судді!
При ній усі коштовності мої!"

С а л а р і н о

Вся дітвора Венеції услід
Йому кричала: "Де мої дукати?"

С а л а н і о

Антоніо не пропустив би строк,
Бо все на ньому може окошитись.

С а л а р і н о

До речі, чув я розповідь француза,
Що затонув багатий корабель
Під венеційським прапором в протоці,
Між Францією й Англією десь.
Відразу про Антоніо згадав я:
Дай бог, щоб корабель цей був чужим!

С а л а н і о

Антоніо це треба розказати,
Та обережно, щоб не засмутити.

С а л а р і н о

Добрішої людини не знайти!
Коли він із Бассаніо прощався,
Той обіцяв скоріше повернутись.
Антоніо ж сказав: "Не поспішай!"

Абияк не роби важливу справу,
Чекай, щоб добре визріла вона.
І не смути коханням повне серце
Тим векселем, що жиду я надав.
Веселим будь і присвяти думки
Лиш сватанню і проявам любові,
Щоб взяти серце милої в полон".
Сказав і зі сльозами на очах
Бассанію потиснув міцно руку.
Так з ніжністю вони і розпрощались.

С а л а н і о
Йому й життя, здається, миле тим,
Що дружить він з Бассанію. До нього
Ходімо зараз. Хочу розігнати
Його нудьгу постійну.

С а л а р і н о
Що ж? Ходім.

Ідуть геть.

Сцена дев'ята

Бельмонте. Кімната в домі Порції.
Входить Н е р і с с а в супроводі слуги.

Н е р і с с а
Скоріше цю завісу відслони!
Принц Арагонський склав уже присягу
І йде сюди, щоб обирати скриньку.
Рогова музика.
Входять п р и н ц А р а г о н с ь к и й,
П о р ц і я та їх почет.
П о р ц і я
Ось, благородний принце, обирайте:
Як знайдете у скриньці мій портрет, –
Негайно шлюб ми зможемо узяти,
А помилившись, мусите відразу,
Без зайвих слів, покинути мій дім.

П р и н ц А р а г о н с ь к и й
Я виконати клявся три умови:
По-перше, не казати анікому,
Яку обрав я скриньку; ще, по-друге,
Лишитися навіки холостим;
І ще, нарешті, втративши нагоду,
Негайно геть поїхати від вас.

П о р ц і я
Клянуться всі, хто долею своєю
За мене, недостойну, ризикують.

П р и н ц А р а г о н с ь к и й
Готовий я. Допоможи, Фортуно,
У виборі моему! В добрий час!
Три скриньки бачу: золоту – блискучу,
Скромнішу срібну, тьмяну зі свинцю.
"Все віддаси, що мав, мене обравши", –
Свинець говорить. Ризикнув би я,
Коли була б ця скринька красивіша.
Ану, що скаже скринька золота?
"Одержим ти, чого усі бажають".
Усі – це означає натовп дурнів,
Що зовнішність блискучу обирає,
Що слухається вибору очей;
Не дивиться всередину, як стриж,
Котрий своє гніздо назовні ліпить,
Відкрите непогоді і вітрам.
Не оберу того, що миле всім,
Щоб з натовпом вульгарним не зрівняти.
Лишилась срібна скринька, чий девіз:
"Одержим ти, чого ти справді вартий".
Хороший вислів! Бо ніхто не сміє
Дурити долю, почестей чекати,
Не заробивши. Слави не шукай!
Не домагайся честі без заслуг!
Якби звання, посади і чини
Не підлими, безчесними шляхами,
А доблестю й трудами здобувались,
Піднісся б гордо той, хто спину гне,
І підкорився б, хто без прав панує!

А скільки би відвіялось полови
Від чистих зерен честі! Скільки слави
Вціліло б від загибелі в віках,
Щоб знову заблищати! Ось мій вибір.
"Одержимеш те, чого ти справді вартий".
Візьму - чого я вартий. - Дайте ключ,
І хай мені удача посміхнеться!
(Відмикає срібну скриньку.)
П о р ц і я
(на бік)
Подібних слів ця знахідка не варта.

П р и н ц А р а г о н с ь к и й
Що бачу я? Якусь безглузду пику,
Котра мені записку подає. -
О, як же ти на Порцію не схожа,
Мою надію і мою любов!
"Одержимеш те, чого ти справді вартий".
Невже я вартий лиш цієї пики?
Невже така низька моя ціна?

П о р ц і я
Суддя й підсудний - протилежні ролі.

П р и н ц А р а г о н с ь к и й
І що ж у цій записці? Прочитаю.
"Майстер піт свій проливав,
Срібло плавив і кував.
Ти ж недовго міркував:
Швидко скриньку цю обрав.
І за те, що не вгадав,
Тінь удачі лиш спіймав.
Та в майбутньому - радій! -
Збережеш відбиток мій.
Я - портрет навіки твій.
В путь рушай і не жалій!"
Тут чим довше застаюсь,
Тим дурнішим я здаюсь.
Стало з мене дурнів два:
Я і дурня голова.
Йду. Образу затаю.

Клятву стримаю своєю.

Іде геть з почетом.

П о р ц і я

І знову все закінчилось курйозом.

Чи справді в них заходить ум за розум?

Н е р і с с а

Є приказка: "Коли у серці пустка,

Усе одно – дружина чи мотузка".

П о р ц і я

Запни завісу і ходім, Неріссо.

Входить с л у г а.

С л у г а

Де пані?

П о р ц і я

Тут. Кажи, із чим прийшов?

С л у г а

Синьйоро, молодий венеціанець

Прибув до нас зі звісткою, що слідом

Приїде скоро і його синьйор,

Який, крім слів поштивих і поклонів,

Багаті шле дари. Не бачив я

Приємнішого посланця любові.

Квітневий день не сповіщав так ніжно

Наближення усміхненого літа,

Як вісник цей – синьйора прибуття.

П о р ц і я

Доволі, зупинися. Я боюся,

Що родич він тобі. Ти розум свій

Розтратив геть увесь на похвалу. –

Ходім, ходім, Неріссо; хочу бачить

Посла кохання, хоч би хто він був.

Н е р і с с а

Невже це не Бассаніо прибув?

Ідуть геть.

Д І Я Т Р Е Т Я

Сцена перша

Венеція. Вулиця.

Входять С а л а н і о і С а л а р і н о.

С а л а н і о. Ну, які новини на Ріальто?

С а л а р і н о. Вперто тримаються чутки, що корабель Антоніо з багатим вантажем затонув у Вузькій протоці. Гудвінські піски – так, здається, зоветься це місце. Там є дуже небезпечна мілина, де лежать рештки не одного великого корабля, якщо тільки чутки не брешуть.

С а л а н і о. Хай би цього разу чутка виявилась найзапеклішою брехухою з усіх кумась, які гризуть імбирні цукерки і запевняють сусідів, що оплакують смерть третього чоловіка. Та, певне, правда, – якщо казати прямо, – що добрий Антоніо, чесний Антоніо... О, якби я знайшов епітет, гідний стояти поруч з його іменем!..

С а л а р і н о. Досить! Доведи до кінця!

С а л а н і о. Як ти сказав? Коротше, кінець такий, що Антоніо втратив корабель.

С а л а р і н о. Якби ж то був кінець його втратам!

С а л а н і о. Дай скоріше сказати "амінь", щоб диявол не завадив молитві; он він сам іде сюди в образі жида.

Входить Ш е й л о к.

Що нового, Шейлоку? Що чути серед купців?

Ш е й л о к. Ви ж знаєте, – ніхто не знає краще за вас, – що від мене втекла дочка!

С а л а р і н о. Справді так. Я навіть знаю кравця, що зшив їй крила, на яких вона відлетіла.

С а л а н і о. Шейлок і сам знав, що пташка вже оперилася. Цієї пори вони всі відлітають від батьків – така вже їх природа.

Ш е й л о к. Вона буде за це проклята!

С а л а р і н о. Неодмінно, якщо суддею їй буде диявол.

Ш е й л о к. Моя власна плоть і кров збунтувалася!

С а л а н і о. Ах ти, старе падло! Бунтувати в твої роки!

Ш е й л о к. Я про дочку сказав: моя плоть і кров.

С а л а н і о. Твоя і її плоть відрізняються більше, ніж чорне дерево і слонова кістка, а ваша кров – більше, ніж червоне вино і рейнвейн. Але скажи, що ти чув: втратив Антоніо корабель чи ні?

Ш е й л о к. Ще одна турбота для мене: банкрут, марнотратник, що ледве сміє показати носа на Ріальто; жебрак, який ходив таким дженджиком по ринку! Хай пам'ятає про свій вексель! Він усе обзивав мене лихварем – хай пам'ятає про свій вексель! Він давав гроші в борг із християнської любові до ближнього – хай пам'ятає про свій вексель!

С а л а н і о. Ну, я певен, якщо він і прострочить платіж, ти ж не вимагатимеш фунт його м'яса. На що воно годиться?

Ш е й л о к. Щоб ловити на нього рибу! Хай ніхто ним не наїсться, – воно наситить мою

помсту. Він зганьбив мене, завадив мені нажити принаймні півмільйона, сміявся над моїми збитками, глумився над моїми баришами, паплюжив мій народ, заважав моїм справам, охолоджував моїх друзів, розпалював моїх ворогів, – а все чому? Тому що я – жид. Та хіба у жида немає очей? Хіба у жида немає рук, внутрішніх органів, частин тіла, почуттів, пристрастей, уподобань? Хіба не та ж їжа годує його, не та ж зброя ранило його, не ті ж хвороби вражають його і не ті ж ліки лікують? Хіба не так гріє його літо і студить зима, як християнина? Коли нас колють, хіба з нас не тече кров? Коли нас лоскочуть, хіба ми не сміємось? Коли нас труять, хіба ми не вмираємо? А коли нас ображають, хіба ми не повинні мститися? Якщо ми у всьому схожі з вами, ми хочемо бути схожими і в цьому. Якщо жид образить християнина, що тому підказує його християнська покора? Помста! Якщо християнин образить жида, якою повинна бути його відповідь за християнським прикладом? Теж помста! Ви навчаєте нас паскудству, і я покажу його вам на ділі. І повірте, що я перевершу своїх вчителів!

Входить с л у г а.

С л у г а. Синьйори, мій господар, синьйор Антонію, вдома і бажав би поговорити з вами обома.

С а л а р і н о. Ми самі його всюди шукали.

Входить Т у б а л.

С а л а н і о. Ось ще один із їх племені. Третього, гідного їх, не підбереш – хіба що сам диявол обернеться на жида!

Саланію, Саларіно і слуга ідуть геть.

Ш е й л о к. Ну що, Тубале, які новини з Генуї? Чи знайшов ти мою дочку?

Т у б а л. В багатьох місцях чув про неї, але знайти її не зміг.

Ш е й л о к. Так, так, так, так. Пропав діамант, за який у Франкфурті я заплатив дві тисячі дукатів! Ніколи досі прокляття не падало так тяжко на наше плем'я; ніколи так не відчував його досі. Дві тисячі дукатів – за один діамант! А ще інші коштовності! Хотів би я, щоб дочка лежала мертвою біля моїх ніг з дорогоцінними каменями у вухах! Щоб її поховали біля моїх ніг, а дукати поклали з нею в труну! Так нічого про них не чути? Ну, звичайно! І я навіть не знаю, у що мені обійшлися розшуки. Збитки за збитками! Стільки-то вкрав злодій, і стільки-то потрібно заплатити, щоб його схопили. І ніякого задоволення, ніякої помсти! Немає більшого нещастя, ніж те, що спіткало мене! Немає стогонів, окрім моїх; немає сліз, окрім тих, що я проливаю!

Т у б а л. Ні, і в інших людей бувають нещастя. Антонію, як чув я в Генуї...

Ш е й л о к. Що, що, що? Нещастя, нещастя?

Т у б а л. Він втратив корабель, що повертався з Тріполі.

Ш е й л о к. Слава богу, слава богу! Це правда? Правда?

Т у б а л. Я говорив з кількома матросами, що врятувались під час аварії корабля.

Ш е й л о к. Дякую тобі, добрий Тубале! Гарна звістка, гарна звістка! Ха-ха! І де ж це? В Генуї?

Т у б а л. Ваша дочка, як я чув, витратила в Генуї за один вечір вісімдесят дукатів.

Ш е й л о к. Ти в мене встромляєш кинджал! Не бачити мені ніколи більше мого золота!

Вісімдесят дукатів відразу! Вісімдесят дукатів!

Т у б а л. Зі мною приїхали у Венецію кілька кредиторів Антоніо; вони клянуться, що він обов'язково збанкрутує.

Ш е й л о к. Дуже радий цьому! Я його пошматую! Я його знищу! Дуже радий!

Т у б а л. Один із них показав мені каблучку, яку він одержав від вашої доньки за мавпочку.

Ш е й л о к. Прокляття їй! Ти мене катуєш, Тубале! Це була моя бірюза, – я одержав її від Лії, коли ще був нежонатим. Я б не віддав її за цілий мавпячий гай!

Т у б а л. Але Антоніо безумовно пропав.

Ш е й л о к. Так, це вірно, це справді так! Іди-но, Тубале, і найми мені заздалегідь пристава; домовся з ним за два тижні до строку. Я виріжу в Антоніо серце, якщо він тільки прострочить. Коли його не буде у Венеції, я зможу вести свої справи, як захочу. Іди, іди, Тубале! Ми зустрінемося у нашій синагозі. Іди, добрий Тубале! В нашій синагозі, Тубале.

Ідуть геть.

Сцена друга

Бельмонте. Кімната в домі Порції.

Входять Б а с с а н і о, П о р ц і я,

Г р а ц і а н о, Н е р і с с а і почет.

П о р ц і я

Прошу вас, зачекайте день чи два,

Не ризикуйте. Бо невдалий вибір

Мене позбавить вас; тож потерпіть.

Шепоче щось мені (хоч не любов),

Що я не хочу швидко вас втрачати.

Вам ясно: це не голос ворожнечі.

Скажу, щоб зрозуміли ви мене

(Хоч думка і пристойніша за слово) –

Хотіла б я затримати вас тут

На місяць-два до вибору. Не можна

Мені відкрити вам його секрет.

Обітниці нізащо не порушу,

Та помилка можлива. І тоді

Я пожалкую, що гріха на душу

Не побажала взяти. Серце рветься,

І навпіл я розділена сама.

Одна частина – ваша, інша – ваша...

Моя, вірніше; отже, ваша теж.

Я ваша вся. Та доля перепону
Поставила між власником і правом,
Я ваша, та не ваша... І якщо
Так трапиться, що вашою не стану, –
У пекло долю шліть, а не мене.
Я забагато говорю для того,
Щоб якнайдовше затягнути час
І вибір ваш відстрочити.

Б а с с а н і о
Дозвольте
Обрати, бо чекання – то тортури.

П о р ц і я
Тортири? То яку ж таємну зраду
У чар кохання підмішали ви?

Б а с с а н і о
Не зраду, а хіба що недовіру,
Що заважає вірити у щастя.
Між зрадою й коханням ворожнеча
Така ж, як поміж снігом і вогнем.

П о р ц і я
Боюсь, що під тортурами готові
Ви казна-що мені наговорити.

Б а с с а н і о
Життя даруйте – я зізнаюсь в правді.

П о р ц і я
Ну добре, зізнавайтесь і живіть.

Б а с с а н і о
Зізнайтесь і любіть! Оце вся правда.
Блаженні ці тортури, де мій кат
Підказує слова для порятунку!
До скриньок допустіть мене, прошу.

П о р ц і я
Хай буде так!

Відслоняється завіса, за якою знаходяться скриньки.

В одній із скриньок – я.

В якій? Нехай підкаже ваше серце.

Неріссо й інші, станьте оддалік!

Хай супроводить музика цей вибір...

Якщо програє, то нехай, мов лебідь,

Він з піснею і зникне. Смертним ложем

Йому послужить сліз моїх потік.

Якщо ж він переможе, стануть звуки

Фанфарами, що кличуть весь народ

Монарха молодого зустрічати,

Чи піснею на вранішній зорі,

Що жениху вчувається крізь сон

І кличе до вінчання. – Ось іде він

Із величчю, та з більшою любов'ю,

Ніж молодий Алкід, що рятував

Призначених даниною служити

Для чудиська морського дів троянських.

А я стою, як жертва. Оддалік –

Дарданянки, зі спухлими від сліз

Очима, ждуть, чим подвиг закінчиться. –

Іди, перемагай, мій Геркулесе!

Мені дивитись важче, ніж тобі

Віддати силу й розум боротьбі.

Поки Бассаніо розглядає скриньки, лунає пісня.

П і с н я

Де любові джерело?

Що їй сили надало?

Як зацвів її розмай?

Сам додумайся, пізнай!

З іскри першої в очах

Загорівся й не зачах

Почуття святий вогонь.

Захисти! Не охолонь!

Як, обравши, схибить він,

Хай дзвенить скорботний дзвін.

Усі

Дон-дінь, дон-дінь!

Б а с с а н і о

Не співпадають зовнішність і сутність.

Не важко світ прикрасами дурити:
Несправедливий позов у суді
Красивими словами прикрашають;
В релігії, щоб виправдати ересь,
Тлумачать бозна-як священний текст.
Нема на світі явного пороку,
Щоб не прийняв личину доброти.
А скільки боягузів є на світі,
Чиї серця невірні, ненадійні,
Немов піщані сходи, хоч у них
Важкі і бородаті підборіддя,
Неначе в Марса чи у Геркулеса,
Показують їх мужність на обличчях,
Щоб на сторонніх наганяти жах.
Або іще погляньте на красу,
Що можна на вагу тепер купити!
Не дивно, що вагу свою втрачає
Той, хто на себе більше начепив.
А золотаві кучері-змійочки,
Що пустотливо грають з вітерцем
У вдаваної світської красуні,
Належали нерідко зовсім іншій,
Яка давно в могилі вже лежить.
Прикраси – то підступний берег моря,
Принадний шарф тубілки-індіанки,
Що прикриває тіла чорноту.
Ти, золото, – личина, під якою
Наш хитрий вік і наймудріших ловить, –
Жорсткий Мідасів корм, тебе не хочу!
Ти, срібло, посередник торгашів,
Тебе не хочу теж! А ти, свинець, –
Мені нічого ти не обіцяєш,
Погрожуєш скоріше, – та, одначе,
Найбільше ти приваблюєш мене
Характером прямим і незрадливим.
Нехай же буде вибір мій щасливим!

П о р ц і я

(на бік)

Як раптом відлетіли хвилювання,
І сумніви, і ревнощів страждання,

І відчай, і раптовий переляк!
Слід стриматись, хоч я не знаю – як.
Любов моя! Ти віддана і вірна,
Та радість приглуши. Вона надмірна!
Боюся вмерти!

Б а с с а н і о

Що я тут знайду?
(Відкриває скриньку.)
Твій дивний образ! Хто цей напівбог,
Що до Творця наблизився умінням?
Як рухаються очі! Чи мені
Це мариться моїм очам рухливим?
Вуста солодким подихом розкриті:
Здається, що чекають поцілунку.
А із волосся сплів, немов павук,
Художник сіть – людські серця ловити,
Як мошок в павутину... Очі, очі!
Як міг він їх писати, в них дивитись
І не засліпнуть, кинувши роботу?
Портрет настільки ж вище всіх похвал,
Наскільки краща за портрет натура.
Ось згорток, а у ньому – вирок долі:
"Ти тому лиш угадав,
Що не зовнішність обрав;
І здобув подружніх прав
З милою, яку кохав.
Жереб свій благослови,
З нею в злагоді живи.
Позов вічної любові
З поцілунком пред'яви".
Виконую наказ без перевірок:
Беру й даю, як вимагає вирок.
(Цілує Порцію.)
Буває, переможець у змаганні,
Коли лунають оплески останні,
Не може зрозуміти, мов у сні:
Вони йому призначені чи ні,
Хоч ніби гідно вийшов із двобою.
Красуне, так і я перед тобою
У сумнівах чекаю недарма,

Коли мені засвідчиш це сама.

П о р ц і я

Бассанію, стою я перед вами
Така, як є; але хотіла б справді,
Не з марнославства – тільки задля вас,
У двадцять раз ціну собі потроїть:
Щоб вирости краса моя, багатство,
Таланти, розум, друзі і зв'язки,
Щоб високо мене ви цінували.
Та вся моя ціна – ціна дівчиська
Без досвіду і знань, яка щаслива,
Що вчитись не така вже і стара,
Що народилась зовсім не дурною,
Що може все засвоїти з наук,
Та більш за все тому, що дух покірний
Ввіряє вам, мій милий чоловік.
І я, і все моє – віднині ваше,
Вам віддане; донині я була
Хазяйкою для слуг своїх і в домі,
Сама собі царицею. Тепер
Мій дім і слуги, я сама – все ваше.
Все віддаю вам з цим спадковим перснем.
Але якщо б ви втратили його,
Згубили чи комусь подарували,
То цим кінець любові провістили б
І привід звинуватить вас дали.

Б а с с а н і о

Синьйоро, я не здатний говорити,
Лиш в жилах кров відповідає вам.
В моїй душі збентеження й сум'яття,
Як в натовпі схвильованих людей,
Коли скінчив привітливу промову
Улюблений країною монарх,
І всі окремі рухи об'єднались
В загальну радість і загальний хаос.
Із перснем я розстанусь не інакше,
Як із життям. Якщо він зникне десь,
То знайте, що Бассанію загинув.

Н е р і с с а

Синьйора і синьйор, тепер і нам,
Щасливої розв'язки очевидцям,
Дозвольте щиро привітати вас!

Г р а ц і а н о

Бассанію і ви, синьйоро мила!
Всіх радощів, які б ви побажали,
Сердечно й щиро я бажаю вам.
А в день, коли обітницю кохання
Дасте ви перед Богом урочисто,
Вінчатися дозвольте і мені.

Б а с с а н і о

Як знайдеш наречену, то охоче.

Г р а ц і а н о

Спасибі, ви мені її знайшли.
Швидкий мій погляд, як і ваш, синьйоре.
Побачили ви пані, я ж – служницю.
Ви закохались гаряче, я теж.
Не звик я зволікати, як і ви.
У скриньці, де таїлось ваше щастя,
Було, як видно, сховане й моє.
Я ревно залицявся до красуні
І клявся так, що в горлі пересохло
Від клятв палких. Розчуливши її,
Дістав я згоду, що моєю стане,
Якщо хазяйку доля вам віддасть.

П о р ц і я

Чи правда це, Неріссо?

Н е р і с с а

Так, синьйоро,
Якщо на це ви згоду надасте.

Б а с с а н і о

Ти вирішив серйозно, Граціано?

Г р а ц і а н о

О так, синьйоре!

Б а с с а н і о

Наш гучний бенкет

Лише прикрасить ще одне весілля.

Г р а ц і а н о. Давайте поб'ємось об заклад на тисячу дукатів – у кого раніше народиться хлопчик?

Н е р і с с а

Як, об заклад?

Г р а ц і а н о

В подібній грі не можна без закладу.

Та хто це йде? Лоренцо і втікачка!

А з ними і Салеріо, мій друг!

Входять Л о р е н ц о, Д ж е с с і к а і С а л е р і о,
посланець із Венеції.

Б а с с а н і о

Вітаю щиро вас. Заходьте, друзі, –

Якщо моє становище нове

Дає мені це право – вас приймати, –

Мій ангеле, дозвольте запросити

У гості співвітчизників моїх?

П о р ц і я

Я дуже рада! Просимо ласкаво!

Л о р е н ц о

Спасибі вам, синьйоро. Я, проте,

Відвідати вас зовсім не збирався;

Але зустрів Салеріо, і він

Настійливо зазвав мене сюди.

С а л е р і о

На те причини маю я вагомі.

Ось лист, який Антоніо вам шле.

(Віддає Бассаніо листа.)

Б а с с а н і о

Як поживає друг мій? Чи здоровий?

Скажіть раніше, ніж відкрию лист.

С а л е р і о

Здоровий, як душі не рахувати,

Але душею хворий, Із листа
Дізнається, які у нього справи.
Бассаніо читає лист.
Г р а ц і а н о
Неріссо, ти подбай про чужоземку, –
Салеріо, дай руку, милий друже!
Що чути у Венеції? Як там
Антоніо, шляхетний наш купець?
Удачі нашій буде він радіти:
Ми, як Язони, руно здобули.

С а л е р і о
Але, на жаль, не те, яке він втратив.

П о р ц і я
Напевне, у листі недобрі вісті:
Читаючи, Бассаніо поблід.
Можливо, друг помер? Що потрясти
Могло б того, хто має дух незламний?
Та що ж таке? Він весь аж сполотнів!
Бассаніо! Я ваша половина;
І хоч який тягар на вас звалився,
Віддайте половину і мені.

Б а с с а н і о
О, мила! Найжахливіші слова,
Що будь-коли папір заплямували,
Я щойно прочитав у цім листі!
Коли я вам відкрив свою любов,
Я чесно вам сказав, що все багатство
Моє в крові: я знатний дворянин.
Себе вважав я за ніщо, та й тут
Похвастив я, сказавши, що нічого
Не маю я, – повинен був сказати,
Що маю значно менше, ніж ніщо.
Себе зв'язав я боргом перед другом,
А друга – перед ворогом його,
Щоб роздобути гроші. Ось цей лист:
Папір біліє, наче тіло друга,
Слова на ньому – то відкриті рани:
З них кров тече. – Салеріо, невже

Загинуло усе, всі кораблі
З Британії, із Тріполі, з Марокко,
Із Мексики, з Китаю, з Ліссабона,
Із Індії розбилися об скелі,
Пішли на дно? І жоден корабель
Не врятувався?

С а л е р і о

Ні один, синьйоре.
Тепер, хоча б Антоніо і мав
Для сплати жида відповідну суму, -
Той грошей би не взяв. Не зустрічав
Таке створіння в образі людському,
Що прагнуло б настійливо і злісно
Людині іншій заподіять смерть!
Він день і ніч не відстає від дожа,
Загрожує республіці ганьбою,
Якщо не захистить його права.
Усі купці, сенатори, сам дож
Даремно переконували жида
Відмовитись від позову у суд
І стягнення страшної неустойки.

Д ж е с с і к а

Ще при мені він клявся - чула я -
Тубалу з Хусом, землякам своїм,
Що більше він бажав би кусень м'яса
З Антоніо, аніж йому сплатили б
Хоч би й двадцятикратну суму боргу.
Коли закон, і вищий суд, і влада
Не вступляться, Антоніо загине.

П о р ц і я

Невже в такій біді ваш вірний друг?

Б а с с а н і о

Найближчий друг, найкращий поміж смертних,
З душею найчеснішою, готовий
Творити безкорисливо добро,
Він - духу й честі римської наступник!

П о р ц і я

А скільки грошей в жида він узяв?

Б а с с а н і о

Для мене взяв три тисячі дукатів.

П о р ц і я

Як! Тільки? Шість йому ви заплатіть
І вексель викупіть. Набавте вдвічі, втричі –
Спішіть!.. Щоб навіть волос з голови
Не впав з вини Бассаніо у нього.
Ходімо в храм; мене ви назовете
Дружиною, а там скоріше в путь!
Ви не повинні у моїх обіймах
Лежати із тривогою в душі.
Дам золота, щоб в двадцять раз покрити
Нікчемний борг! Повернетесь із другом
Сюди, до нас з Неріссою. А ми
Вас будемо чекати терпеливо,
Як вдови чи дівчата. Уперед!
Ледь з-під вінця прощатися – не мед.
Я хочу, щоб скоріше ви вертались:
Мені ви надто дорого дістались.
Але прошу вас прочитати лист.

Б а с с а н і о (читає). "Дорогий Бассаніо, всі мої кораблі загинули. Кредитори мої розлючені, статки мої підірвані, вексель жида прострочений. Оскільки, заплативши по ньому, я не можу лишитися живим, то ми з тобою квити. Якби я тільки міг побачити тебе перед смертю! Але роби, як знаєш. Якщо твоя любов до мене не спонукає тебе приїхати, хай не спонукає і мій лист".

П о р ц і я

Мій милий, киньте все і від'їжджайте!

Б а с с а н і о

Мені бажання ваше, як наказ.
Спішу, не зупинюсь ні на хвилинку.
Затримати повернення до вас
Я не дозволю навіть відпочинку.

Ідуть геть.

Сцена третя

Венеція. Вулиця.

Входять Шейлок, Саларіно,
Антоніо і тюремник.

Шейлок

Дивись за ним, тюремнику! Пощади
Хай не чекає дурень-благодійник,
Що гроші в борг безплатно роздавав.
Дивися пильно!

Антоніо

Шейлоку, послухай...

Шейлок

Мій вексель! Ти розплатишся по ньому!
Я клятву дав отримати сповна.
Собакою ти звав мене нерідко.
Я - пес. Тож бережись моїх зубів!
Дож буде справедливим. - Я дивуюсь,
Тюремнику, який ти справді йолоп,
Що, ледь попросить, всюди ходиш з ним.

Антоніо

Ну, дай мені сказати...

Шейлок

Мій вексель! Навіть слухати не хочу!
Розплати я жадаю; тож мовчи!
Я не ганчірка і не слабодухий,
Щоб ахати, кивати й розм'якати
У відповідь на просьби християн.
Доволі! Я не слухаю. Плати!
(Іде геть.)

Саларіно

Він, справді, пес безжалісний, якого
Не бачив світ!

Антоніо

Облиш. Нехай іде.

Прохань моїх він більше не почує.
Я зрозумів, за що мене він губить:
Людей, які зверталися до мене,
Від позовів його я рятував.
За це він і ненавидить мене.

С а л а р і н о
Я впевнений, що позову такого
Не може дож підтримати.

А н т о н і о
Чому ж?
Не може дож порушити закони:
Якщо відніме у чужинців пільги,
Що їм дала Венеція, то віру
Підірве у державу і закон.
Але ж торгівля наша і прибутки
В руках всіх націй. А тому – доволі.
Я висох так від горя і від втрат,
Що на мені фунт м'яса відшукати
Не зможе кровожерний кредитор. –
Тюремнику, ходімо. – Тільки б встиг
Бассанію вернутись і побачить,
Як борг за нього я плачу; а там...

Ідуть геть.

Сцена четверта

Бельмонте. Кімната в домі Порції.
Входять П о р ц і я, Н е р і с с а, Л о р е н ц о,
Д ж е с с і к а і Б а л ь т а з а р.

Л о р е н ц о
Синьйоро, я без лестощів скажу:
Ви осягнули вірно і шляхетно
Богоподібну дружбу. Терпеливо
Ви зносите розлуку з чоловіком.
Але коли б дізналися, кому
Ви простягнули руку допомоги,
Якій людині, чуйній і надійній,

Якому самовідданому другу,
То більше би гордились вчинком цим,
Ніж доброта і скромність дозволяють.

П о р ц і я

Про зроблене добро не жалкувала
Я досі; не жалкую і тепер.
Між друзів, що життя проводять разом,
Які несуть одне ярмо любові,
Гармонія повинна зберігатись
У рисах їх, у вдачі і в душі.
Антонію, як задушевний друг
Бассанію, в моїй уяві схожий
Із чоловіком. І якщо це так,
Як мало я зробила, щоб подобу
Душі моєї дійсно врятувати
Від хижої жорстокості! Та це
Скидається уже на вихваляння.
Тож краще поговоримо про інше.
Лоренцо, доручити хочу вам
Свій дім і управління господарством,
Допоки чоловік мій у від'їзді.
Я богові обітницю дала:
З Неріссою в самотності й молитві
Чекати на повернення до нас
Обох чоловіків коханих наших.
Тут є неподалечку монастир –
Сховаємось ми там. Я б вас просила
Доручення таке не відхиляти:
Не тільки дружба – більше необхідність –
До послуги такої кличуть вас.

Л о р е н ц о

Готовий прислужитись вам, синьйоро.

П о р ц і я

Моє бажання слугам вже відоме.
Вони коритись Джессіці і вам
Так само будуть, як своїй хазяйці.
Бажаю вам здоров'я. Прощавайте.

Л о р е н ц о

Спокійних днів і світлих вам думок!

Д ж е с с і к а

Бажаю тільки радості синьйорі.

П о р ц і я

Я дякую за ваші побажання

І їх охоче повертаю вам.

Прощайте, Джессіко...

Джессіка і Лоренцо ідуть геть.

Ну, Бальтазар,

Ти був мені завжди слугою вірним,

Будь і тепер таким. Візьми листа

І верхи мчи у Падую щосили.

Там доктору Белларіо, кузену,

Послання вручиш. Він тобі віддасть

Папери й одяг; їх ти відвезеш

Негайно до порому, що відходить

В Венецію. Не витрачай же слів,

Але поквася. Буду там чекати.

Б а л ь т а з а р

Синьйоро, мчу з дорученням чимдуж.

(Іде геть.)

П о р ц і я

Ходім, Неріссо. Є у мене план.

Не знаєш ти... Ми їх побачим швидше,

Аніж чоловіки цього чекають.

Н е р і с с а

А нас вони побачать?

П о р ц і я

Так, побачать.

Та в одягу такому, що у нас

Вони цілком серйозно запідозрять

Наявність тих речей, яких нема.

Як вдягнемо ми одяг чоловічий,

То, присягаюсь, кращим джигуном

З нас, безперечно, буду саме я.

Спритніше я носити буду шпагу,
Не дріботіти, широко ступати
І підлітковим голосом брехать
Про бійки і про подвиги любовні;
Які синьйори бігали за мною,
Як, знехтувані, хиріли й вмирали:
"Ніяк не міг я спекатися їх.
Хоч я не винен, жаль мені, одначе".
І наплету ще двадцять небилиць,
Щоб стало ясно, що не менше року,
Як я вже не школяр. Я знаю досить
Кривлянь і жартів. Скористаюсь цим!

Н е р і с с а

То нам потрібна чоловіча стать?

П о р ц і я

Як безсоромно ти мене питаєш!
Ти змусила мене почервоніти.
Ходімо, розкажу тобі свій задум
В кареті. Нас чекає вже вона.
Нам двадцять миль проїхати потрібно.
Не маю права я вчинити хибно.

Ідуть геть.

Сцена п'ята

Там же. Сад.

Входять Л а н ч е л о т і Д ж е с с і к а.

Л а н ч е л о т. Це так, запевняю вас, тому що, як відомо, діти розплачуються за гріхи батьків. І я, справді, за вас боюсь. Я завжди був з вами відвертим, а тому і тепер висловлюю свою тривогу з цього приводу; але будьте спокійні, я переконаний, що ви засуджені на вічні муки. Щоправда, є ще одна надія, яка могла б вам допомогти... Але й вона ніби незаконнонароджена надія...

Д ж е с с і к а. Що ж це за надія?

Л а н ч е л о т. Ви, до певної міри, можете надіятися, що не ваш батько вас сотворив і що ви не дочка жида.

Д ж е с с і к а. Справді, якась незаконнонароджена надія: адже тоді я мушу розплачуватись за гріхи моєї матері.

Л а н ч е л о т. В такому разі я боюся, що ви засуджені на вічні муки і за батечка, і за матінку. Уникнувши Сцілли – вашого батька, я наражаюсь на Харібду – вашу матір. Так чи інакше, а ви пропали.

Д ж е с с і к а. Я врятуюсь через мого чоловіка: це він зробив мене християнкою.

Л а н ч е л о т. Правду кажучи, за це його не можна похвалити. Нас, християн, було і без того доволі: саме стільки, щоб можна було усім прогодуватися. А якщо наробити іще християн, то, можливо, підніметься ціна на свинину. Коли ми всі почнемо їсти свинину, то скоро ні за які гроші шматка смаженого сала не купиш!

Д ж е с с і к а. Все, що ти кажеш, Ланчелоте, я розкжу своєму чоловікові. До речі, он він іде.

Входить Л о р е н ц о.

Л о р е н ц о. Я скоро почну ревнувати до тебе дружину, Ланчелоте, якщо ти будеш з нею шепотітися у закутках.

Д ж е с с і к а. О, ти можеш бути спокійним за нас, Лоренцо: ми не в злагоді з Ланчелотом. Він прямо заявляє, що для мене немає милості на небі, бо я дочка жида. І ще він каже, що ви поганий громадянин республіки, тому що, навертаючи у християнство євреїв, ви піднімаєте ціну на свинину.

Л о р е н ц о. Мені легше буде виправдатися в цьому перед республікою, ніж тобі в тому, що ти влаштував негритянці пузо. Адже вона завагітніла від тебе, гульвісо.

Л а н ч е л о т. Якщо вагітність додає ваги, це надає їй певні переваги.

Л о р е н ц о. Тепер кожен дурень грається словами. Скоро дотепність буде виявлятися в мовчанні, а базікання заохочуватися тільки у папуг. Іди, скажи, щоб все було готове до обіду.

Л а н ч е л о т. Це вже зроблено, пане: шлунки готові у всіх.

Л о р е н ц о. Боже милостивий, який дотепник! Ну, то звели їм готувати обід.

Л а н ч е л о т. І це вже зроблено, синьйоре, залишається тільки накрити на стіл.

Л о р е н ц о. Ну, то накрийте, добродію.

Л а н ч е л о т. Кого? Врятуй, боже! Що ви, пане!

Л о р е н ц о. Знову придрався до слова. Ти що, хочеш витратити за один раз усе багатство свого розуму? Прошу тебе прості слова розуміти просто: піди до слуг, накажи їм накрити на стіл і подати страви, а ми прийдемо обідати.

Л а н ч е л о т. Що стосується столу, синьйоре, він буде поданий; що стосується страв, вони будуть накриті; а що стосується вашого приходу обідати, синьйоре, це вже залежить від вашого капризу чи фантазії. (Іде геть.)

Л о р е н ц о

О, де тут розум? Скільки зайвих слів!

Яке зібрання дотепів нікчемних

У нього в голові! Багато є

Високомовних телепнів на світі,

Які, слівцем озброївшись гострим,

Із правдою вступають у двобій. –
Ну, Джессіко, яка у тебе думка
Про Порцію? Сподобалась чи ні?

Д ж е с с і к а
Немає слів! Бассаніо повинен
Життям зразковим жити поруч з нею.
З дружиною такою він скуштує
Небесні насолоди на землі.
Якщо і тут він їх не буде гідним,
То вже на небо він не попаде.
Коли б то два боги в своєму спорі
Жінок земних поставили в заклад
І Порція була одною з них,
Безглуздою б зробилась суперечка,
Бо іншої подібної нема!

Л о р е н ц о
Не гіршого ти маєш чоловіка.

Д ж е с с і к а
Спитай мене, як я дивлюсь на це.

Л о р е н ц о
Спитав би, та обідати пора.

Д ж е с с і к а
Натщесерце я б краще оцінила.

Л о р е н ц о
Ні, краще вже оціниш за столом.
Тоді, хоч що б сказала ти, я легше
Переварю.

Д ж е с с і к а
Ну, то чекай оцінки.

Ідуть геть.

Д І Я Ч Е Т В Е Р Т А

Сцена перша

Венеція. Зала суду.

Входять до ж, сенатори, Антоніо,
Бассаніо, Граціано, Салеріо та інші.

До ж

Антоніо прийшов?

Антоніо

Я тут, мій доже.

До ж

Як жаль мені тебе! Твій ворог – камінь,
Жорстокий і безжалісний. Нема
В його душі ні краплі милосердя.

Антоніо

Я знаю, ваша світлосте, ви щиро
Пом'якшити цей позов намагались.
Але якщо такий упертий жид
І засобів законних врятувати
Мене немає, протиставлю я
Своє терпіння безпідставній люті,
Тиранству і жорстокості його.

До ж

Покличте жида у судову залу.

Салеріо

Він в дверях, ваша світлосте; він тут.

До ж

Хай стане перед нами; відступіться. –
Всі, Шейлоку, вважають, як і я,
Що зберігаєш ти личину злості
Лиш до розв'язки справи, а тоді
Проявиш милість, вразивши сильніше,
Ніж лютуванням вдаваним своїм.
Хоч нині вимагаєш ти у сплату
Фунт м'яса від нещасного купця,
Не візьмеш ти не тільки неустойки,

Але й пробачиш половину боргу,
Із співчуттям поглянувши на втрати,
Яких останнім часом він зазнав.
Нещасть, які звалилися на нього,
Достатньо, щоб не тільки розорити
І довести до злигоднів його,
А й викликати жалість в мідних душах
І кам'яних серцях, у непохитних
Татарах або турках, що не звикли
До жалості й любові. Ми усі
Чекаємо на відповідь відрадну.

Ш е й л о к

Як я вже вашій милості казав,
Поклявся я суботою святою,
Що неустойку повністю стягну.
Відмова означала б скасування
Венеціанських вільностей і прав.
Спитаєте, чому бажаю я
Узяти з нього м'ясо замість грошей?
На це не можу вам відповісти.
Так захотілось! Відповідь достатня?
А що, як щур завівся у будинку,
І, щоб його струїти, хочу я
Ним скористатись? Відповідь достатня?
Один не любить чавкання свині,
Не терпить інший муркотання кішки,
А третій, ледь волинка загугнявить,
Не може сечі стримати. Так схильність,
Хазяйка почуттів, штовхає їх
Свавільно від любові до огиди.
Ось на питання відповідь моя:
Як пояснити важко однозначно,
Чому один ненавидить свиней,
Не терпить інший лагідної кішки,
А третій шаленіє від волинки,
Піддаючися слабкості ганебній,
Так пояснити вам не можу я,
Чому подав безвигідний свій позов,
Інакше, ніж ненавистю своєю.
Тепер достатню відповідь я дав?

Б а с с а н і о

Ні, безсердечний, відповідь така
Твою жорстокість виправдать не здатна.

Ш е й л о к

Тобі я не збирався догоджати.

Б а с с а н і о

Чи можна вбити всіх, кого не любиш?

Ш е й л о н

Ненависного кожен би убив!

Б а с с а н і о

Хто скривдив, той ненависний відразу?

Ш е й л о к

Невже повинен вжалений чекати
Повторного укусу від змії?

А н т о н і о

Не забувай – перед тобою жид.
Ти міг би з тим же успіхом просити
Морський приплив відпливу дати місце;
Ти б міг так само вовка совістити,
Який відняв ягнятко у вівці;
Ти б міг заборонити горним соснам
Шуміти і хитати верховіттям
В той час, як скаженіє ураган.
Скоріше ти здійсниш великий подвиг,
Аніж зм'якшиш (що в світі є твердіше?)
Його жидівське серце. Я прошу
Облишити всі спроби й намагання,
Оголосивши точно, за законом,
Мій вирок, як того чекає жид.

Б а с с а н і о

Я дам тобі шість тисяч замість трьох!

Ш е й л о к

Коли б дукат свій кожен ти розбив

На шість частин, дукатами зробивши,
Я їх не взяв би. Тільки неустойку!

Д о ж
Як можеш ти на милість сподіватись,
Якщо її не виявляєш сам?

Ш е й л о к
Суд має бути на моему боці.
У вас багато куплених рабів.
Їх, як своїх собак, ослів і мулів,
Ви женете на підневільну працю,
Бо ви купили їх. Сказати б вам:
"Рабам свободу дайте. Одружіть
На ваших дочках. Хай живуть як люди.
Під ношею тяжкою хай не стогнуть,
Хай м'яко сплять і солодко їдять".
Від вас почув би я: "Вони – раби.
Ми їх купили". От і я скажу вам:
"Фунт м'яса я недешево купив.
Він – мій, і я його таки одержу!"
Відмовите – ганьба законам вашим!
На право у Венеції плюють.
Чекаю я на суд. Чи буде він?

Д о ж
Засідання відкласти я повинен,
Допоки не приїде вчений доктор
Белларіо, досвідчений юрист.
За ним я вже послав.

С а л е р і о
Тут, за дверима,
Гонець чекає дозволу увійти.
Він з Падуї від доктора, з листом.

Д о ж
Хай зайде, а листа мені подайте.

Б а с с а н і о
Антоніо, іще не все пропало.

Віддам раніше жиду плоть і кров,
Ніж ти проллеш за мене краплю крові.

А н т о н і о

В отарі я – вівця паршива. Смерть
До мене ближча. Чахлий плід на землю
Спадає першим. Дай мені упасти.
А ти живи, Бассанію, щасливо,
Лиш написом надгробним пошануй.

Входить Н е р і с с а, одягнена писарем адвоката.

Д о ж

Ви з Падуї? Белларіо прислав?

Н е р і с с а

Так, шле вам лист і свій уклін поштивий.
(Передає йому лист.)

Б а с с а н і о

(до Шейлока)

Навіщо так ретельно гостриш ніж?

Ш е й л о к

Щоб різати з банкрута неустойку.

Г р а ц і а н о

Не об підшву, об жидівську душу
Гострив би ніж, така вона тверда.
Сокира ката не настільки гостра,
Як злість твоя. Невже тебе нічим
Не можна зворушити?

Ш е й л о к

Не під силу

Це розуму убогому твоєму.

Г р а ц і а н о

О, будь навіки проклятий, собако!
Твоє життя – закону злий докір.
Я через тебе можу впасти в єресь –
Повірити услід за Піфагором,
Що душі звірів у людські тіла

Переселятись здатні. Дух твій, певне,
У вовку жив, що загризав людей.
Повішений за це, з петлі звільнився,
Бо він в утробі матері твоєї
Переселився в тебе. Ти, як вовк:
Неситий, кровожерливий і хижий!

Ш е й л о к

Твоя огуда вексель не скасує,
Тож не насаджуй лайкою легень.
Побережи, юначе, власний розум,
Бо пропаде. – Чекаю я на суд.

Д о ж

Белларіо рекомендує нам
Ученого юриста молодого.
Де він?

Н е р і с с а

Чекає тут, неподалечку.
Його прийняти згідні ви чи ні?

Д о ж

О, з радістю. – Пошліть за ним, зустріньте
І приведіть з пошаною сюди. –
А суд тим часом вислухає лист.

С е к р е т а р (читає). "Доводжу до відома вашої світлості, що ваш лист застав мене
тяжко хворим. Але в момент приїзду вашого гінця у мене знаходився молодий
законозна-вець із Риму на ім'я Бальтазар, який по-дружньому мене відвідав. Я
ознайомив його з позовом жида до купця Антонію. Ми разом проглянули багато книг.
Мою думку він знає і, надавши їй своєю вченістю, яку я не здатний належно звеличити,
ще більшу цінність, він викладе її вам замість мене у зв'язку з повною неможливістю
мого приїзду. Прошу вас не вважати його молодість підставою для того, щоб виявити
йому недостатню повагу. Я ніколи не зустрічав на такому юному тілі такої старече-
мудрої голови. Доручаю його вашій доброзичливості; але випробування його у ділі
краще всього виправдає цю рекомен-дацію".

Д о ж

Всі чули, що Белларіо нам пише?
А ось і доктор, певне.
Входить П о р ц і я у одязі доктора права.

Вашу руку!

То вас старий Белларіо прислав?

П о р ц і я

Звичайно, ваша світлосте.

Д о ж

Я радий.

Сідайте. Ви із позовом знайомі,

Який сьогодні розглядає суд?

П о р ц і я

Знайомий я зі справою детально.

Котрий із них купець? І де тут жид?

Д о ж

Антоніо і Шейлок, підійдіть.

П о р ц і я

Вас кличуть Шейлок?

Ш е й л о к

Так, зовусь я Шейлок.

П о р ц і я

Ви пред'явили позов незвичайний

І дивний. Та Венеції закон

Його заборонити вам не може.

(до Антоніо)

І ви тепер у владі кредитора?

А н т о н і о

Так він сказав.

П о р ц і я

Ви визнаєте борг?

А н т о н і о

Так.

П о р ц і я

Жид повинен бути милосердним.

Ш е й л о к

Чому повинен? На якій підставі?

П о р ц і я

Не можна приневолювати милість.
Вона спадає з неба, наче дощ,
І через це благословенна двічі:
Тим, хто дає і хто бере її.
Вона сильніша в тих, хто має силу,
Царів вінчає краще, ніж вінець.
Нехай ознака влади – царський скіпетр;
Він – атрибут і величі, і шани,
Що викликає трепет у людей,
Та милість вища за ознаки влади,
Вона царює у серцях монархів,
Бо служить атрибутом божества.
Із божою земна подібна влада,
Коли єднає з милістю закон.
Закон за тебе, жиде, та згадай:
Якби закон не зм'якшувала милість,
Ніхто б не врятувався. Ми в молитві
Благаємо про милість – і молитва
Нас милості навчає. – Це сказав
Я лиш для того, щоб і ти пом'якшав.
Але якщо ти вимагаєш суду,
То він призначить вирок для купця.

Ш е й л о к

Діла мої – на голову мою!
Я вимагаю сплати за законом.

П о р ц і я

Грошима розплатитись він не може?

Б а с с а н і о

Звичайно, може. Пропоную жиду
Потрійну суму. Мало?.. В десять раз
Я суму сплати збільшити готовий.
Я руки, серце, голову віддам!
Якщо й цього замало, отже, зло
Втоптало правду. Я вас закликаю
Закон своєю владою схилити

Заради правди вищої і цим
Приборкати диявольське шаленство.

П о р ц і я
Ніяк не можна, бо немає влади,
Яка б змінити зважилась закон.
То був би прецедент, який опісля
Міг призвести до інших зловживань
У судочинстві. Ні! Цього не можна.

Ш е й л о к
О, Даніїл тут судить! Даніїл!
Шаную я тебе, суддя премудрий!

П о р ц і я
Поглянути на вексель я б хотів.

Ш е й л о к
Він ось, шановний докторе, у мене.

П о р ц і я
Вам пропонують суму втричі більшу.

Ш е й л о к
А клятва? Клятва? Я поклявся небу!
Невже повинен душу я згубить?
О ні, за всю Венецію...

П о р ц і я
Ну, що ж?
Прострочено платіж. Жид має право
Фунт м'яса вимагати у купця
Із серцем поруч. – Змилуйся! Візьми
Утричі більше, і порву я вексель.

Ш е й л о к
Коли сповна заплатить він мені.
Я бачу, ви досвідчений суддя:
Ви впевнено тлумачите закони.
Тепер закон, якому ви опора,
Велить закінчить суд. Клянусь душею,

Немає слів, які могли б мене
Хоч трохи похитнути. Жду розплати.

А н т о н і о
Благаю суд оголосити вирок.

П о р ц і я
Ось він: готуйте груди для ножа.

Ш е й л о к
Суддя премудрий! Молодий, та гідний!

П о р ц і я
Узгоджуються дух і текст закону
Цілком із неустойкою, яка
У векселі прописана детально.

Ш е й л о к
Так, саме так, суддя правдивий, мудрий.
Ти значно старший вигляду свого!

П о р ц і я
Відкрийте груди.

Ш е й л о к
Груди! Саме так
У векселі стоїть, суддя шановний.
Із серцем поруч – вказано у ньому.

П о р ц і я
Дослівно так. Чи є тут терези,
Щоб зважити фунт м'яса?

Ш е й л о к
Я приніс їх.
П о р ц і я
(Шейлоку)
За свій рахунок лікаря найміть,
Бо вмере відповідач від втрати крові.

Ш е й л о к

У векселі говориться про це?

П о р ц і я

Не сказано, на жаль. Але потрібно
Зробити це, хоча б із милосердя.

Ш е й л о к

У векселі такий відсутній пункт.

П о р ц і я

Відповідач, що маєте сказати?

А н т о н і о

Готовий я. І духом я твердий. –
Бассанію, дай руку на прощання
І не журись, що я за тебе гину.
До мене доля ставиться добріше,
Аніж до тих, кому вона дає,
Своє багатство й славу переживши,
З чолом у зморщках, з поглядом погаслим
Кінець життя у злиднях провести.
Я звільнений від цих тортур повільних.
Привіт мій шлю твоїй дружині гідній.
Розкажеш їй, як я скінчив життя,
Як я любив тебе, добром згадаєш
Мене, і хай вирішує вона,
Чи справді мав ти відданого друга.
Що ти його втрачаєш – не жалкуй,
Як не жалкує він, що борг заплатить:
Хай тільки жид свій ніж поглибше встромить,
І я твій борг всім серцем заплачу.

Б а с с а н і о

Антонію, я щойно з-під вінця,
Дружина за життя мені дорожча.
Але життя, дружина, цілий світ
Для мене, вір, життя твого не варті.
Я все віддав би, все приніс у жертву,
Щоб цей диявол пощадив тебе.

П о р ц і я

Якби почула це дружина ваша,
Не дуже вдячна вам вона була б.

Г р а ц і а н о
І я, хоч як дружину я люблю,
Хотів би, щоб вона була на небі
І умолила Бога навести
На розум кровожерливого жида.

Н е р і с с а
Як добре, що дружина вас не чує,
Інакше постраждав би мир в сім'ї!

Ш е й л о к
(на бік)
Такі чоловіки у християнок!
Та краще би із племені Варавви
Я зятя мав, аніж із християн! –
Втрачаєм час. Тож виконаймо вирок.

П о р ц і я
Фунт м'яса із купця по праву твій.
Закон і суд задовольняють позов.

Ш е й л о к
Суддя премудрий!

П о р ц і я
Виріжеш ти м'ясо
У нього із грудей, як присудив
Це суд у відповідності з законом.
Ш е й л о к
Суддя – мудрець! І справедливий вирок! –
Ну, ти готовий?

П о р ц і я
Почекай ще трохи.
У векселі не сказано про кров.
"Фунт м'яса" — просто сказано і ясно.
Ріж м'ясо і отримуй неустойку;
Але якщо при цьому ти проллеш

Хоч краплю крові із християнина,
То за законом все твоє майно
Республіка у тебе конфіскує.

Г р а ц і а н о
О праведний суддя! Ти чуєш, жиде?
Суддя премудрий!

Ш е й л о к
Є такий закон?
П о р ц і я
А ти уважно прочитай свій вексель.
Ти хочеш правосуддя? Певен будь –
Його одержиш більше, ніж бажаєш.

Г р а ц і а н о
Суддя учений! Ти помітив, жиде?

Ш е й л о к
Тоді я згоден: хай потрібну суму
Християнин віддасть мені і йде.

Б а с с а н і о
Ось необхідні гроші.

П о р ц і я
Зачекайте!
Жид хоче правосуддя. Ось воно:
Він має право лиш на неустойку.

Г р а ц і а н о
О мудрий і досвідчений суддя!

П о р ц і я
Готуйся м'ясо вирізати без крові
І рівно фунт, не більше і не менше;
А помилитись трапиться тобі
Хоча би на якусь двадцяту частку
Аптекарьського скрупула і стрілка
Відхилиться хоча б на волосок,
То ти помреш, і все твоє добро

В казну держава забере нехайно.
Г р а ц і а н о
Це ж Даніїл тут судить! Даніїл!
А, нехристе, потрапив у халепу!

П о р ц і я
Не зволікай, одержуй неустойку!

Ш е й л о к
Хай борг віддасть, і я піду від вас.

Б а с с а н і о
Бери свій борг, давно готові гроші.

П о р ц і я
Суд чув, що він відмовився від них,
Тож має право лиш на неустойку.

Г р а ц і а н о
О Даніїл! Новітній Даніїл! –
Спасибі, жиде, підказав ти слово.

Ш е й л о к
Невже не поверну я капітала?

П о р ц і я
Одну лиш неустойку забереш.
Бери її на власний страх і ризик.

Ш е й л о к
Нехай диявол забере її!
Мені тут більше нічого робити.

П о р ц і я
Чекай, бо є претензія у суду.
Існує у Венеції закон:
Якщо чужинець викритий у спробі
Злочинно посягнути на життя
Когось із венеційських громадян,
То потерпілий має повне право
На половину від його майна,

А інша у казну тоді відходить.
Життя злочинця повністю залежить
Від присуду чи милосердя дожа.
В подібних діях викритий і ти.
Підтверджують нам докази наочні,
Що посягав ти прямо на життя
Купця венеціанського і, отже,
Тебе цілком стосується закон.
Тепер проси помилування в дожа!

Г р а ц і а н о
Моли, щоб сам повіситись ти міг.
Якщо в казну іде твоє багатство,
То на мотузку вже не стане грошей,
І доведеться вішати казні.

Д о ж
Щоб ти відчув різницю поміж нами,
Тобі життя дарую ще до просьби,
Але твоє поділимо майно
Ми порівну: Антонію й державі.
Покайся – і відбудешся ти штрафом.

П о р ц і я
Це може стосуватись половини,
Що відійти повинна до казни.
А інша до Антонію відійде.

Ш е й л о к
Беріть життя, беріть усе! Не треба
Пробачення мені. Беріть мій дім
З опорою, на чому він тримався, –
Із коштами, якими я живу.

П о р ц і я
Антонію, можливо, ви б хотіли
Для Шейлока якусь зробити милість?

Г р а ц і а н о
Мотузку дати задарма, чи що?

А н т о н і о

Як милостивий дож і суд призначать
Йому не конфіскацію, а штраф, –
Доволі буде з мене, як запише
На мене він належну половину
З умовою, щоб я її віддав
По Шейлоковій смерті чоловіку,
Який женився на його дочці.
За виявлену милість хай, по-перше,
Він прийме християнство, а по-друге,
Хай заповість негайно у суді
Своїй дочці і зятю все, що має.

Д о ж

Повинен все ти виконати точно,
Бо я своє прощення відміню.

П о р ц і я

Що скажеш? Задоволений ти, жиде?

Ш е й л о к

Цілком.

П о р ц і я

Хай секретар складає акт.

Ш е й л о к

Дозвольте, я піду. Мені погано.
Пришліть папір – я підпишу його.

Д о ж

Іди, але повинен все зробити.

Г р а ц і а н о

Двох хресних ти одержиш при хрестинах;
Судив би я, то мав би їх дванадцять –
Для шибениці, а не для купелі.

Шейлок іде геть.

Д о ж

(до Порції)

Запрошую до мене на обід.

П о р ц і я

Прошу вас, ваша світлосте, пробачить:

Я мушу бути в Падуї до ночі.

Мені негайно їхати пора.

Д о ж

Жалкую, що не маєте дозвілля. –

Антонію, подякуйте синьйору.

По-моєму, ви перед ним в боргу.

Дож, сенатори і почет ідуть геть.

Б а с с а н і о

Синьйоре добрий, і мене, і друга

Ви врятували мудрістю своєю

Від горя і нещастя. Просим вас

Три тисячі дукатів, борг єврею,

Прийняти в нагороду за труди.

А н т о н і о

Борг неоплатний вдячності й любові

Залишиться за нами назавжди.

П о р ц і я

Велика радість – то найкраща плата.

Я щиро радий, виручивши вас,

І, отже, я одержав щедрю плату.

Корисливішим я іще не був!

Прошу мене при зустрічі впізнати.

Усім бажаю щастя. Прощайте!

Б а с с а н і о

Синьйоре, наполегливо прошу вас:

На пам'ять хоч що-небудь оберіть –

Як щирий дар любові, не як плату.

Благаю не відмовити мені.

П о р ц і я

Я поступаюсь вам.

(до Антонію)

Візьму на пам'ять
Я ваші рукавички.
(до Бассаніо)
А у вас
На знак любові я візьму цей перстень.
Ви відсмикнули руку? Я не хочу
Нічого, окрім нього. Не відмовте.

Б а с с а н і о
Мій перстень? Ах, синьйоре, це - дрібничка.
Тож дарувати соромно таку.

П о р ц і я
А я нічого іншого не хочу -
Така мені фантазія прийшла.

Б а с с а н і о
Він дорогий мені не за ціною.
Я подарую вам найкращий перстень,
Який за оголошенням знайду.
А цей, дозвольте, залишу собі.

П о р ц і я
Я бачу - щедрий ви на обіцянки!
Мене просити спершу ви навчили,
Тепер - як відмовляти прохачам.

Б а с с а н і о
Синьйоре, це дарунок від дружини.
І я поклявся не губити перстень,
Не дарувати і не продавати.

П о р ц і я
Це привід, щоб відмовити в дарунку.
Дружина, певне, не така сварлива,
Щоб докоряти довго вам за перстень,
Дізнавшись, як його я заслужив.
Лишайтеся здорові. Прощайте!

Порція і Нерісса ідуть геть.
А н т о н і о

Бассанію, віддай йому цей перстень.
Його заслуги і любов до мене
Хай переважать клятву, що ти дав.

Б а с с а н і о
Наздожени юриста, Граціано,
І перстень цей вручи. Якщо зумієш,
Веди у дім Антонію його.
Г р а ц і а н о іде геть
Рушаймо й ми, не гаючись, до тебе.
А завтра рано вранці ми полинем
В Бельмонте. Ну, Антонію, ходім.

Ідуть геть.

Сцена друга
Там же. Вулиця.
Входять П о р ц і я і Н е р і с с а,
все ще переодягнені.
П о р ц і я
Знайди будинок жида. Хай підпише
Усі папери. Їдемо вночі,
Щоб обігнати наших благовірних.
Лоренцо буде радий заповіту.

Входить Г р а ц і а н о.
Г р а ц і а н о
Я вчасно вас, синьйоре, наздогнав.
Бассанію одумався і просить
Прийняти перстень і прийти у дім
Антонію.
П о р ц і я
На жаль, це неможливо.
Та перстень я із вдячністю прийму, –
Так і скажіть. До речі, показали б
Дім Шейлока ви писарю моєму.

Г р а ц і а н о
О, з радістю!

Н е р і с с а

Синьйоре, на два слова.
(тихо до Порції)
Подивимось, чи виманю я перстень,
Що берегти поклявся чоловік.

П о р ц і я
(тихо до Нерісси)
Ручуся, що зумієш. Хай клянуться,
Що персні віддали чоловікам!
Ми викриємо й висміємо їх.
(голосно)
Скоріше! Місце зустрічі ти знаєш.

Н е р і с с а
(до Граціано)
Ходімо; ви покажете дорогу.

Ідуть геть.

ДІЯ П'ЯТА

Сцена перша
Бельмонте. Аллея, що веде до будинку Порції.
Входять Л о р е н ц о і Д ж е с с і к а.

Л о р е н ц о
Який яскравий місяць! В ніч таку,
Коли заснуле листя ніжний вітер
Ледь колихав безшумно, - в ніч таку
Стояв колись Троїл на стінах Трої,
У табір греків линучи душею
До сплячої Крессіди.

Д ж е с с і к а
В ніч таку
Ляжливо по росі ступала Фісба
І, тінню лева злякана - не левом,
Чимдуж тікала з жаху...

Л о р е н ц о
В ніч таку,

Сумуючи на березі, Дідона
Манила друга гілкою верби
Вернутись в Карфаген.

Д ж е с с і к а
У ніч таку
Медея чарівні збирала трави,
Щоб молодість і силу повернути
Старечому Езону.

Л о р е н ц о
В ніч таку
Венеціанка Джессіка в Бельмонте
Тікала зі своїм дружком безпутним
Із дому батька-жида.

Д ж е с с і к а
В ніч таку
Лоренцо присягався їй в коханні
І клятвами украв у неї душу.
Були брехливі клятви!

Л о р е н ц о
В ніч таку
Моя гарненька Джессіка-пустуха
На милого звела звичайний наклеп,
Та він її пробачив.

Д ж е с с і к а
В ніч таку
Знайшла б ночей я більше, щоб лишилось
Останнє слово все ж таки за мною,
Та хтось іде сюди; я чую кроки.

Входить С т е ф а н о.
Л о р е н ц о
Хто поспішає поночі сюди?

С т е ф а н о
Друг!
Л о р е н ц о

Що за друг? Назви своє ім'я!

С т е ф а н о

Стефано. Я несу вам добру звістку,
Що на світанні наша господиня
В Бельмонте буде. Зараз під хрестом
Навколішках вона у Бога просить
Про щастя в шлюбі.

Л о р е н ц о

Хто із нею там?

С т е ф а н о

Святий монах та ще її служниця.
Скажіть, чи повернувся наш синьйор?

Л о р е н ц о

Від нього жодних звісток ми не мали.
Ходімо звідси, Джессіко, бо треба
Підготувати зустріч урочисту
Для нашої хазяйки. Поспішай.

Входить Л а н ч е л о т.

Л а н ч е л о т. Ола, ола, о-го-го! Ола-ола!

Л о р е н ц о. Хто там кличе?

Л а н ч е л о т. Ола, ола! Чи не бачили ви синьйора Лоренцо? Синьйоре Лоренцо, ола, ола!

Л о р е н ц о. Та перестань ти горлати! Я тут.

Л а н ч е л о т. Ола! Де, де?

Л о р е н ц о. Тут.

Л а н ч е л о т. Скажіть йому, що від мого хазяїна прибув гонець; його поштовий ріжок набитий добрими звітками. Хазяїн буде дома ще до ранку.(Іде геть.)

Л о р е н ц о

Ходімо в дім; там будемо чекати.
А втім, навіщо звідси нам іти?
Стефано, друже, сповістіть прислугу,
Що господиня близько, і до нас
Пришліть у сад домашніх музикантів.
Стефано іде геть.
Як солодко у місячному сяйві
Дрімає все довкола! Сядьмо тут.

Хай слух леліє музики звучання.
Нехай зіллються з тишею нічною
Її солодкі, гамонійні звуки.
Сядь, Джессіко! Поглянь, як небозвід
Весь всипаний зірками золотими!
І кожне з цих, нам видимих, світил
Дзвенить в своєму русі, наче ангел,
Підспівуючи юним херувимам.
Живе така гармонія, мабуть,
В безсмертних душах; доки їх вкриває
Земна, нікчемна оболонка праху,
Не можемо почути ми її.
Входять м у з и к а н т и.
Сюди! Діану гімном розбудіть.
Потіште слух далекої хазяйки
І тим її додому заманіть.
Музика.
Д ж е с с і к а
Завжди сумую, музику почувши.

Л о р е н ц о
Це через те, що слухає душа.
Згадай, як диких коней табуни
Мчать вихором, іржать несамовито,
Коли у них гаряча грає кров;
Та варто випадковий звук труби
Почути їм, чи музику інакшу,
Як спиняться і нашорошать вуха,
Їх дикий погляд зробиться спокійним.
Така вже влада музики! Орфей,
Як пишуть це поети, чарував
Чудесним співом води, скелі, звірів,
Бо музика перетворити здатна
Черствий, упертий, непокірний норов.
Той, хто не має музики в душі,
Кому співзвуччя музики байдужі,
На зраду здатний, хитрість і грабіж.
Неначе ніч, душі його спонуки
І почуття похмурі, як Ереб.
Не вір такому. – Слухаймо ж цю пісню.
Оддалік входять П о р ц і я і Н е р і с с а.

П о р ц і я

Ти бачиш в залі світло? Як далеко
В пільмі помітний промінь від свічі!
Так добрий вчинок світить в морі зла.

Н е р і с с а

Свічу не видно в місячному сяйві.

П о р ц і я

Так блиск малий затьмарюється більшим.
Намісник сяє, наче сам король,
В його відсутність. Та несправжня велич
Зникає, мов струмок малий у морі,
Ледь зійде справжня. – Музика? Ти чуєш?

Н е р і с с а

Синьйоро, це домашній ваш оркестр.

П о р ц і я

Нам добре те здається, що доречне.
Вночі солодша музика, ніж вдень.

Н е р і с с а

Мовчання надає їй цю чарівність.

П о р ц і я

Крик ворона і жайворона спів
Однакові, як слухати байдуже.
І соловей, якби співав удень,
Коли гелгочуть гуси, не вважався б
Найкращим музикантом між птахів.
У правильній оцінці все залежить
Від часу і від місця. – Та доволі!
Селена спить з своїм Ендіміоном,
Не хоче прокидатися!
Музика припиняється.

Л о р е н ц о

Цей голос

Належить господині – чи не так?

П о р ц і я

Впізнав мене він, як сліпий – зозулю

За голосом поганим.

Л о р е н ц о
О синьйоро,
Ласкаво просимо!

П о р ц і я
Молились ревно ми,
Щоб Бог послав чоловікам удачу.
Вони вже повернулись?

Л о р е н ц о
Ні, синьйоро.
Та щойно був зі звісткою гонець:
Обоє їдуть.
П о р ц і я
Поспіши, Неріссо,
І попередь всіх слуг – нехай мовчать
Про те, що від'їжджали ми із дому. –
І ви, Лоренцо й Джессіко, мовчіть!
Чути трубу.
Л о р е н ц о
Вони вже близько: чую їх трубу.
Не бійтесь, не базіки ми, синьйоро.

П о р ц і я
Ця ніч така ж, як хворобливий день,
Лиш трішечки блідіша. Виглядає
Вона, немов похмурий день без сонця.
Входять Б а с с а н і о, А н т о н і о, Г р а ц і а н о і почет.

Б а с с а н і о
Коли б з'являлись ви в нічні часи,
У нас би день був, як у антиподів.

П о р ц і я
Нехай я сяю, – тільки б не пекла,
Бо обпектись неважко чоловіку, –
Бассанію цього я не бажаю.
А втім, усе навкруг у Божій волі.
Синьйоре, в дім ласкаво вас прошу.

Б а с с а н і о

Спасибі вам. Прошу вас привітати
Антоніо. Він – друг мій найвірніший,
Якому я завдячую усім.

П о р ц і я

Йому ви зобов'язані безмірно,
Бо він за вас життям зобов'язався!

А н т о н і о

Зі мною розквитався він цілком.

П о р ц і я

Синьйоре, ви для нас – жаданий гість.
Та це потрібно довести на ділі
І скоротить гостинність на словах.

Г р а ц і а н о

(до Нерісси)

Я присягаюсь, ти – несправедлива;
Його віддав я писарю судді.
Та щоб йому за це кастратом стати,
Якщо так сильно засмутилась ти!

П о р ц і я

Ого! Уже і сварка? В чому ж справа?

Г р а ц і а н о

У персні золотому, у дрібничці,
Який вона мені подарувала,
З девізом, що частіше на ножі
Підписують: "Люби, не розлучайся".

Н е р і с с а

Навіщо про ціну і про девіз?
Поклявся ти, коли приймав той перстень,
Що буде він до смерті із тобою
І що з тобою ляже у труну.
Беріг би ти його хоч би з поваги
До клятв твоїх, якщо вже не до мене!
Подарував ти писарю судді?

Дарунок щедрий! Бог мені суддя:
Твій писар був і буде безбородим!

Г р а ц і а н о
Ще виросте у нього борода.

Н е р і с с а
Як зможе стати жінка чоловіком!

Г р а ц і а н о
Я підлітку цей перстень дарував,
Хлопчиську, що твого приблизно зросту,
Молокососу, писарю судді.
Він випросив його у нагороду,
А я не зміг відмовити йому.

П о р ц і я
Скажу відверто: можна докоряти,
Що ви з дарунком першим від дружини
Так легко розлучились. Перстень цей
Пов'язаний з присягою на вірність.
Я також дарувала чоловіку
Свій перстень. Він поклявся з ним ніколи
Не розлучатись. Можу присягнуть,
Що він його за всі багатства світу
Не зніме з пальця. Справді, Граціано,
Дружину ви болюче засмутили.
А я б, напевне, з розуму зійшла.

Б а с с а н і о
(на бік)
Я б краще втратив руку у бою,
Щоб міг сказати: з нею втратив перстень.

Г р а ц і а н о
Бассанію і сам віддав свій перстень
Судді, який просив його про це
І, справді, заслужив цю нагороду.
А хлопчик, писар, випросив собі
Мій перстень. І нічого замість перснів
Вони узяти не хотіли в нас.

П о р ц і я

Який же перстень ви йому дали,
Бассаніо? Не мій же, сподіваюсь?

Б а с с а н і о

Брехнею тільки збільшують провину.
Ви бачите, що на моєму пальці
Немає персня: я його віддав.

П о р ц і я

Як легко ви із перснем розлучились!
Така-то ваша вірність! Свідок бог:
Допоки знову не побачу персня,
Не ляжу з вами в ліжку.

Н е р і с с а

(до Граціано)

Так! І я
Вчиню так само.

Б а с с а н і о

Мила! Та якби
Ти бачила, кому віддав я перстень,
І знала ти, за кого дав я перстень,
І зрозуміла ти, за що віддав,
Як неохоче я віддав цей перстень,
Коли в подяку брали тільки перстень, –
На мене ти не гнівалась би так.

П о р ц і я

Якби ви більше цінували перстень
І ту, що дарувала вам цей перстень,
І честь свою, якою ви клялись
Не дарувати й не губити перстень,
Не віддали б ніколи ви цей перстень.
І хто б настільки нерозумним був,
Коли б ви палко захищали перстень?
Хто був би наполегливим, нескромним,
Щоб вимагати те, що вам святе?
Нерісса підказала слухну думку:
Ви жінці дарували перстень мій!

Б а с с а н і о

Не жінці, присягаюся вам честю!
У доктора-юриста перстень мій.
Він грошей не бажав у мене взяти,
Просив лиш перстень. Спершу я відмовив
І дав йому із прикрістю піти –
Йому, що другу врятував життя!
Що вам сказати ще, моя кохана?
Прийшлося послати перстень навздогін:
Обов'язок і сором вимагали.
Не дозволяла сплямувати честь
Своє ім'я невдячністю такою.
Пробачте, мила. Я клянуся вам
Священими світилами нічними,
Якби були зі мною ви, самі
Просили б перстень доктору віддати.

П о р ц і я

Не підпускайте доктора до дому.
Якщо у нього мій любий перстень,
Який ви присягались берегти,
То з ним так само щедрою я буду;
Ні в чому він не знатиме відмови:
Любов і тіло я йому віддам.
Зведу я з ним знайомство, так і знайте.
Мене тепер ви пильно стережіть,
Як Аргус; ледь лишуся я сама, –
Клянуся ще не втраченою честю, –
До себе в ліжко доктора пушу.

Н е р і с с а

А я – писарчука, щоб не лишали
Ніколи ви без нагляду мене.

Г р а ц і а н о

Хай трапиться мені його зустріти, –
Забуде як пером своїм водити.

А н т о н і о

Як жаль, що я причина цих незгод!

П о р ц і я

Ви бажаний наш гість. Тож не журіться.

Б а с с а н і о

Пробач, дружино, мимовільний гріх.

Перед своїми друзями клянуся

Твоїми незрівнянними очима,

Де бачу сам себе...

П о р ц і я

Відзначте це:

Себе він зараз бачить в них дволиким.

Дволичністю своєю поклянісь:

Їй довіряти можна!

Б а с с а н і о

Та послухай!

Пробач мою провину – я клянусь,

Що більш ніколи клятви не порушу.

А н т о н і о

Віддав я власне тіло у заклад

Заради щастя вашого. Напевне,

Загинуло б воно, коли б не доктор,

Що в нагороду перстень попросив.

Тепер душею можу поручитись,

Що чоловік ваш клятви не порушить.

П о р ц і я

Тоді скажіть йому, як поручитель,

Щоб жінчин перстень краще він беріг.

(Віддає Антоніо перстень.)

А н т о н і о

(передаючи перстень Бассаніо)

Бассаніо, візьми і бережи.

Б а с с а н і о

О Боже! Це ж той перстень, що віддав я

Судді!

П о р ц і я

Він повернув його мені.

Бассаніо, пробач. За це з ним ліжко

Цієї ночі поділяла я.

Н е р і с с а

І ти пробач, мій милий Граціано,
Суддівський писар, хлопець недорослий,
За перстень цей зі мною переспав.
(Віддає перстень Граціано.)

Г р а ц і а н о

Хіба дороги лагодять улітку,
Коли вони в порядку? Як же так?!
Не заслуживши роги, їх носити!

П о р ц і я

Облиште грубість. Вас це здивувало?
Ось лист, ви почитайте на дозвіллі.
Із Падуї цей лист. Його прислав
Белларіо; дізнаєтесь із нього,
Що Порція за доктора була,
А писарем його була Нерісса.
Підтвердить вам Лоренцо, що за вами
Помчали ми і тільки-но вернулись;
І в дім ще не заходили. – Для вас,
Антоніо, є в мене у запасі
Такі звістки, яких не ждали ви.
Ось інший лист, і пишеться у ньому,
Що повернулись з плавання у гавань
Три ваші кораблі із вантажем.
Мені цей лист дістався випадково,
Та й не важливо – як.

А н т о н і о

Я зацікавлений!

Б а с с а н і о

Ти доктором була – і не впізнав я?

Г р а ц і а н о

Ти – писар, що мені наставив роги?

Н е р і с с а

Я писар, та не міг я це зробити,
Оскільки чоловіком ще не став.

Б а с с а н і о

Ну, докторе, зі мною будеш спати.
З дружиною ж, як я відсутній, спи.

А н т о н і о

Синьйоро, врятували ви мене
І кошти для життя подарували.
Тут пишуть: повернулись кораблі.

П о р ц і я

А вас, Лоренцо, писар мій потішить.

Н е р і с с а

Так, і за це я плати не візьму.
Вам з Джессікою вашою вручаю
Цей дарчий лист, яким усе майно
Вам жид заповідає після смерті.

Л о р е н ц о

Ви манною небесною, синьйори,
Обсипали голодних.

П о р ц і я

Ось вже й день.
Та, певне, ви детальніше хотіли б
Дізнатися про все. Ходімо в дім.
Там можете суворо допитати,
І чесно ми на все відповімо.

Г р а ц і а н о

Ну, то питання перше я задам.
Хай скаже під присягою Нерісса:
Чи писар хоче зачекати трішки,
Чи ми негайно підемо до ліжка?
Я день зробив би мороком нічним,
Щоб довше в ліжку я пробув із ним.
Як він завжди лежатиме під боком,
Не загублю я перстень ненароком.

Ідуть геть.

Переклав Олександр Грязнов.